

Kohlrusz Gábor[✧]

Egy német területvédelmi zászlóalj útja Königs Wusterhausentól Budapestig

DOI 10.17047/HADTUD.2024.34.4.26

A budapesti csatában részt vevő kisebb német alakulatok története – nagy részben az elsődleges források hiánya miatt – alig ismert. A fővárosban bekerített vagy épp ott létrejött alakulatok közül az olyan kis egységek, mint például a 26. különleges rendeltetésű járőr csoport vagy a légierő 85. gyalogzászlóaljának az ostrom alatti tevékenysége szinte ismeretlen. Néhány ilyen kisebb alakulat története a budapesti csatában játszott szerepüktől függetlenül is rendkívül érdekes. Ilyen a német 318. területvédelmi zászlóalj is, melyet alapvetően honi szolgálatra hoztak létre, de a háborús körülményeknek megfelelően eredeti rendeltetésén túl, a különösen fontos objektumok őrzésétől a partizánvadászaton és az első vonalbeli szolgálaton át, a felmentő csapat és a záróosztag szerepéig minden „posztot” kipróbáltak. Az alakulat útja Königs Wusterhausentól a Zossen-Wünsdorf-i főparancsnokságon, a vinnicjai Führerbunkerén és a Dnyipro menti harcokon át a iasi-kisinyovi (Chişinău) katasztrófán keresztül vezetett a magyar fővárosig.

KULCSSZAVAK: területvédelmi, tartalékos, második világháború, Budapest

The Road of a German Territorial Battalion from Königs Wusterhausen to Budapest

The history of minor German units involved in the Battle of Budapest is poorly known, largely due to the lack of primary sources. Of the small units encircled or formed in the capital, the activities of small units such as the 78th Railway Engineer Battalion or the 85th Air Force Infantry Battalion during the siege are also hardly known. The history of some of these units, apart from their roles in the Battle of Budapest, is in itself extremely interesting. One such story is that of the German 318th Territorial Battalion, which was created essentially for home service, but was tried out in every ‘post’ from guarding particularly important objects to partisan hunting and front-line service to relief troop and blocking troop duty, in addition to its original combat role. The formations route led from Königs Wusterhausen, through the headquarters in Zossen-Wünsdorf, the Führerbunker in Vinnica and the fighting along the Dnieper, via the Iasi-Chisinau disaster, to the Hungarian capital.

KEYWORDS: Territorial, reserve, Second World War, Budapest

✧ Egyéni vállalkozó – Sole trader;
e-mail: kohlrusz.vdk@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-9207-0490>

Előszó

Német katonai körökben általánosan elterjedt volt az a vélemény, miszerint a területvédelmi (*Landeschützen*¹) erők csapnivaló harci morállal rendelkező, elavult, könnyű fegyverekkel felszerelt egységek, melyek kizárólag idős és beteg emberekből állnak. A frontkatonák gúnyosan csak „Németország csodafegyvereinek” vagy a német és osztrák területen népszerű lövészegyletek tagjai után „Schützenbrüdernek” neveztek őket. Nyilvánvalóan volt némi igazságalapja ezeknek az állításoknak, de sokszor a dehonesztáló kijelentések épp azon vezérkari tisztektől származtak, akik eredeti rendeltetésüket figyelmen kívül hagyva, megfelelő kiképzés, fegyverzet és vezetés nélkül hajtották vágóhídra ezeket az embereket.

A frontszolgálathoz már idős katonák honi kisegítő szolgálatra történő alkalmazása alapvetően jó elgondolás volt. A hátszágban ezek a csapatok kiválóan ellátták szolgálatukat. A problémák akkor jelentkeztek, amikor nem ott és nem úgy alkalmazták őket, ahogyan kellett volna. A háború elhúzódása és egyre nagyobb kiterjedése miatt a hadvezetés olyan intézkedések meghozatalára kényszerült, melyek folyamánként ezek a középkorú családapák esetenként több ezer kilométerre kerültek az otthonuktól, családjuktól és egy brutális, frontvonalak nélküli háború, a partizánok ellen vívott küzdelem részeseivé váltak, mely sokszor kegyetlenebb volt, mint a reguláris alakulatok közötti összecsapások. A háború második felében az élőerő hiánya miatt a területvédelmi zászlóaljakat is bevetették az első vonalakban. Tisztjeik és altisztjeik, a nagy háború veteránjai, akik közül sokan birtokosai voltak a különféle személyes bátorságért vagy az általuk vezetett alakulat irányításáért adományozott kitüntetéseknek, koruknál fogva és a negyvenes évek elejére idejétmúlt harcászati ismereteikkel sok esetben képtelenek voltak megbirkózni a rájuk rótt új feladatokkal, amit a külhoni háborús szolgálat jelentett.² A német hadvezetés gyorsan tanult a hibákból, és kellően rugalmasan reagált a változó körülményekre és igényekre, így a területvédelmi alakulatokat is többször átszervezték. A tábori haderőnek³ alárendelt területvédelmi alakulatoknak az átlagéletkorát próbálták csökkenteni, valamint a fegyverzet és a létszám növelésével igyekeztek emelni az alakulatok támadó és védelmi képességeit. Ennek, valamint azoknak a parancsnokoknak köszönhetően, akik valóban felelősséget éreztek a rájuk bízott emberekért, néhány valóban ütőképes és jól felszerelt alakulat is létrejött a háború alatt, melyeknek a kritikus helyzetekben tanúsított rendkívüli bátorsága és helytállása összevethető a haderő bármely alakulatáéval. Ezekre a katonai erényekre azonban sötét árnyként vetülnek a területvédelmi katonák által elkövetett bűnök. A háború után számos esetben ítélték el olyan személyeket, akik koncentrációs tábori vagy hadifogoly tábori őrként, valamint a megszállt országokban az ellenállók és civilek ellen követtek el súlyos háborús és

1 Szó szerinti fordítása: honi lövész.

2 Előfordult, hogy egy alakulatnak egyéven belül két parancsnokát is le kellett váltani alkalmatlanság miatt. Az 532. mögöttes parancsnokság jelentését közli: Stopper 2012, 38.

3 A szárazföldi haderő (*Heer*) két fő részből állt. A tábori haderőből (*Feldheer*) amely az aktív, azonnal bevethető alakulatokból állt, illetve a póthaderőből (*Ersatzheer*), amely zömmel a személyiállomány utánpótlásért felelős kiképző, úgynevezett pót (*Ersatz*) és tartalék (*Reserve*), valamint számos, a hátszágban szolgálatot teljesítő alakulatot tömörített magába.

emberiség elleni bűncselekményeket.⁴ Bár a területvédelmi zászlóaljakat eredetileg honi szolgálatra hozták létre, végül minden hadszíntéren jelen voltak Norvégiától Líbiáig, Franciaországtól a Szovjetunióig.

Bevezető

A területvédelmi zászlóaljak felállítása és szervezeti felépítése

Az 1939. augusztus 26-án elrendelt 2–4. felállítási hullámban 303 területvédelmi zászlóaljat (*Landesschützen-Bataillon*) állítottak fel.⁵ Ezek az alakulatok a póthaderő (*Ersatzheer*) alárendeltségébe tartoztak, és minden katonai körzetben (*Wehrkreis*) sor került felállításukra kisebb-nagyobb számban, az adott körzet népsűrűségének függvényében. Tisztjeik és altisztjeik zömmel első világháborút megjárt, 1894 és 1900 között született tartalékos Landwehr katonák voltak. A legénységi állomány tagjai II. osztályú tartalékosok voltak az úgynevezett fehér évjáratokból.⁶ Ez alatt azokat az 1901 és 1913 között született férfiakat kell érteni, akik az első világháború idején még túl fiatalok, a hadkötelezettség⁷ 1935-ös visszaállítása idején pedig már túl idősek voltak az aktív katonai szolgálathoz, ezért csak rövidített, két-három hónapos alapképzésben részesítették őket.⁸ Az 1939. évi első mozgósítási hullám az 1900 és 1904 között születettek behívását jelentette.

Mivel ezeket a zászlóaljakat eredetileg a birodalom határain belüli szolgálatra, elsősorban biztonsági feladatokra szánták, csupán egy parancsnoki törzsből és négy századból álltak. A személyi állomány utánpótlásáról az alakulatok saját kiképző századai vagy kiképző osztályai gondoskodtak.⁹ A zászlóaljak hadrendi számában a katonai körzet és a zászlóalj számát római számmal, míg a századokat arab számokkal jelölték. Kivételt képeztek a V., VI., VII., XIII., XVIII. katonai körzetek, ahol a századok hadrendi számát ugyanúgy, mint a zászlóaljakét, folytatólagosan adták ki.¹⁰

4 A területvédelmi alakulatokkal kapcsolatban számos ilyen esetet ismertet például Sebastian Stopper: *Das Brjansker Gebiet unter der Besatzungsherrschaft der Wehrmacht 1941 bis 1943*. és Geoffrey P. Megargee: *The United States Holocaust Memorial Museum: Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933–1945* című munkája. A jelen tanulmányban szereplő 318. területvédelmi zászlóalj estében, a kutatás során vizsgált dokumentumokban és adatbázisokban az alakulat neve konkrét háborús bűncselekményekkel összefüggésben nem merült fel. Azonban az olyan fontos iratok hiányában, mint a zászlóalj vélhetőleg Budapesten megsemmisült hadinaplói, vagy a 675. tábori parancsnokság iratai, melynek alárendeltségében hajtott végre az alakulat partizánvadász bevetéseket, az alakulat tagjainak ilyen cselekményekben való részvétele nem zárható ki teljesen.

5 Tessin 1988, Band 1, 303.

6 Weißer Jahrgang; német nyelvterületen használatos kifejezés azokra a születési korosztályokra, amelyek nem teljesítettek sorkatonai szolgálatot.

7 A Reichswehr (1919. március 6–1935. március 16.) idején a katonai szolgálat önkéntes volt. A Wehrmacht 1935-ös megalakításakor visszaállították a hadkötelezettséget, ami a 18–45 év közötti férfiakra vonatkozott.

8 Niehorster 2006, 3.

9 Ez 1940 tavaszáig volt így, míg létre nem hozták a területvédelmi pótzászlóaljakat. De sok alakulat még ezután is rendelkezett saját kiképző századdal vagy osztállyal.

10 Tessin 1988, Band 1, 302.

Példaként tekintsük meg a XIII. (Nürnberg¹¹) katonai körzet három zászlóaljának hadrendjét:

- 1–4. Kompanie¹² Landesschützen-Bataillon I/XIII
- 5–8. Kompanie Landesschützen-Bataillon II/XIII
- 9–12. Kompanie Landesschützen-Bataillon III/XIII

1940. április 1-től átalakították és egységesítették az alakulatok számozását. A zászlóaljak eddigi római hadrendi számait törölték, és arab hadrendi számokat kaptak, valamint a fent említett öt katonai körzetben megszüntették a századok folytatólagos számozását. A határokon belül szolgáló zászlóaljak nem rendelkeztek semmilyen nehézfegyverzettel és híradófelszereléssel sem, továbbá hadrendjükből hiányzott mindenfajta ellátó és kiszolgáló alakulat. Ezekre nem is volt szükségük, hiszen a póthaderő a honi helyőrségekben mindent biztosított a zászlóaljak részére. Saját zászlóaljorvosuk vagy szanitéceik sem voltak, mivel az alakulatnál szolgáló egészségügyi katonák adminisztratív szempontból a póthaderő egészségügyi kiképző osztályának voltak alárendelve. Az egy területre települt zászlóaljakat a különleges rendeltetésű területvédelmi ezredtörzsek, (*Landesschützen-Regiments-Stab* z.b.V¹³) azokat pedig a különleges rendeltetésű hadosztálytörzsek (*Divisionsstab* z.b.V) fogták össze.¹⁴ Ezek a szervezeti egységek azonban mindössze adminisztratív feladatokat láttak el, az alakulatok valójában a helyőrségek irányítása alatt álltak, és azok alárendeltségébe tartoztak.

A szárazföldi haderő mellett a másik két nagy haderőnem, a haditengerészet és a légierő is rendelkezett területvédelmi alakulatokkal, melyek az előbbi esetében század, az utóbbi esetében század és szakasz szinten szerveződtek. Ezeken kívül 1943 októberétől az SS fennhatósága alá tartozó rendőrség is létrehozott a hátszág minden katonai körzetében területvédelmi zászlóaljakat és századokat, melyek a hátszágban és a megszállt területeken általában objektumvédelmi feladatokat láttak el.

A területvédelmi zászlóaljak feladatai és típusai

A tábori haderő és a póthaderő alakulatai már elnevezésük alapján megkülönböztethetők és kategorizálhatók voltak. Elnevezésük minden esetben tükrözte fegyverműket, csapatnemüket és speciális képzettségüket. Ez alól nyilvánvalóan kivételt képez az olyan különleges műveletek végrehajtására létrehozott alakulat, mint amilyen például a *Sonderverband Brandenburg*¹⁵ volt, mely a hadrendben építő-oktató alakulatként szerepelt. Számos területvédelmi zászlóaljat is felállítottak különleges rendeltetéssel vagy felszereléssel, de ez az alakulatok elnevezésében csak nagyon ritkán vagy egyáltalán nem jelenik meg.

A területvédelmi zászlóaljak fő feladata a hátszágban a hadifogolytáborok őrzése volt. A németek, készülve egy esetlegesen várható háborúra, már 1937

11 Zárójelben a katonai körzet központja.

12 Század.

13 z.b.V: zur besonderen Verwendung: különleges rendeltetésű.

14 Niehorster 2010, 56–57.

15 A német hírszerzés különleges műveletek végrehajtására létrehozott alakulata.

novemberétől dolgoztak egy hadifogoly ügyekkel foglalkozó részleg felállításán a haderő főparancsnokságán (*Oberkommando des Wehrmacht*) belül. Kidolgozták és részletesen meghatározták a feladatokat, tisztázták a hatásköröket és a beosztotti viszonyokat. Ezért 1939 augusztusában hat területvédelmi zászlóalj már kifejezetten hadifogolytábori őrzászlóaljként került felállításra. A nyugati hadjárat után még több területvédelmi zászlóaljat irányítottak át erre a területre, így 1940 végére a póthaderő alárendeltségébe tartozó területvédelmi zászlóaljak kétharmada már ennek a feladatnak volt alárendelve. Már az eredetileg felállított hat zászlóalj, és a későbbiekben erre a feladatra szánt egységek esetében is különös figyelmet fordítottak arra, hogy ezeknek az alakulatoknak a legénysége kizárólag az úgynevezett helyőrségi szolgálatra alkalmas, (*Garnisons-Verwendungsfähigen*) idősebb katonákból álljon. Ezek a zászlóaljak az őrizendő objektum méretének és a foglyok számának függvényében 4-6 századból álltak, zászlóaljanként több kutyás szakasszal. A későbbiekben a hátországban szolgáló zászlóaljak tevékenységi körét kibővítették, és az objektumőrzési, valamint szállítmány kísérei feladatok mellett bevonták őket a légvédelem rendszerébe is. Főként a hadiipar számára létfontosságú gyárak és üzemek légvédelmi géppuskákkal történő biztosítása mellett, úgynevezett ejtőernyős riadó vagy más néven ejtőernyős vadász különítményeket (*Fallschirmalarm / Fallschirmjagd-Kommando*) hoztak létre a területvédelmi alakulatokon belül. Ezek a rendőrség és a csendőrség erőivel együttműködve vettek részt a lelőtt repülőgépek személyzetének, valamint a hátországban ledobott titkos ügynökök és szabotőrök felkutatásában és elfogásában.¹⁶

A honi területvédelmi alakulatok típusai az alábbiak voltak:

- különleges rendeltetésű őrzászlóalj¹⁷
- hadifogolytábori őrzászlóalj
- szállítmánykísérő század
- hegyivadász zászlóalj¹⁸
- kiképző zászlóalj.¹⁹

Közvetlenül a háború megindítását követően, a külföldi háborús övezetben történő bevetésre teljesen felkészületlen területvédelmi zászlóaljakat megszálló²⁰ csapatokként is alkalmazták. Franz Halder (1884–1972) tábornok, a szárazföldi haderő vezérkari főnöke ezért 1939. szeptember 18-án rendelkezést adott ki a területvédelmi alakulatok felkészítésével kapcsolatban. A hat pontból álló rendelkezés bevezetőjében a tábornok így fogalmazott: „A területvédelmi alakulatokat nagy számban vetik be, hogy helyreállítsák és fenntartsák a rendet és a biztonságot a megszállt lengyel

16 Luftschutzmaßnahmen. – Vorbereitungen gegen feindliche Fallschirmjäger und Luftlandetruppen Bewachungs- und Sicherungsmaßnahmen sowie Zusammenarbeit zwischen Heer und Luftwaffe: Geheimsachen. BArch. RH 53-7/236a és BArch. RH 53-7/236b.

17 Ezek az alakulatok közvetlenül a szárazföldi haderő főparancsnokságának alárendeltségébe tartoztak. Ebben az esetben a „különleges rendeltetésű” (z.b.V) kifejezés nem szerepelt a zászlóaljak hivatalos elnevezésében, de a fennmaradt dokumentumok alapján mégis használták rájuk. Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit römischen Nummern. Band 1: BArch. RH 15/2997: 313.

18 Hivatalosan az alakulatok nevében nem szerepelt a hegyi vagy hegyivadász kifejezés.

19 1940 tavaszától.

20 1941. február 1-től módosított állománytáblával. A megszálló alakulatként alkalmazott területvédelmi zászlóaljakat jobban felszerelték. Híradó-felszerelést kaptak, valamint a nyugati egy, a keleti megszálló alakulatok három ellátó oszloppal bővültek. Niehorster 2010, 58.

területeken. Az erre a fontos feladatra felkészítő kiképzést, amelyet eredetileg nem a területvédelmi alakulatoknak szántak, azonnal meg kell kezdeni és folyamatosan végre kell hajtani. Erre a célra minden rendelkezésre álló időt fel kell használni.”²¹

Az alakulatok a különböző területi és városparancsnokságok, valamint a hadseregek mögöttes területinek főparancsnokságainak alárendeltségébe tartoztak, ahol objektum védelmi és rendőri feladatokat láttak el, valamint biztosították az utánpótlást szállító útvonalakat, és kísérték a kiemelt jelentőségű szállítmányokat. Ezen belül is különleges figyelmet fordítottak a vasútvonalak védelmére.

1940 tavaszán a birodalmi vasúti igazgatóságok (*Reichsbahndirektion*) állománynak őrszemélyzetéből vasútvédelmi századokat (*Bahnschutz-Wach-Kompanie*) hoztak létre. A nyugati hadjárat befejezése után ezeket a századokat vasút-területvédelmi zászlóaljakba vonták össze, majd a megszállt nyugati területekre vezényelték a Belgium–Észak-Franciaország katonai parancsnokság (*Militärbefehlshaber Belgien-Nordfrankreich*) alárendeltségébe. A zászlóaljak az őrizendő vasúti objektumok számának és a vasútvonal hosszának függvényében 3-8 századból álltak. Speciális vasútvédelmi (*Bahnschutz*) rendeltetésüket egy nagy írott B betű jelölte az alakulatok hadrendi száma után (például: *Landeschützen-Bataillon 733 B*). Feladataik közé tartozott a vasútállomások, vasúti hidak és vasúti alagutak őrzése, a vasútvonalak biztosítása járőrözéssel, valamint az ellenséges légitámadások által okozott károk felderítése. Feladataikat általában 6-14 fős szakaszokban látták el.²²

A tábori haderő alárendeltségébe tartozó alakulatok típusai:

- különleges rendeltetésű zászlóalj²³
- tartalék területvédelmi zászlóalj
- hadifogolytábori őrzőzászlóalj
- területvédelmi őrzőzászlóalj
- vasútvédelmi őrzőzászlóalj
- kerékpáros őrzőzászlóalj²⁴
- önkéntes zászlóalj.²⁵

1940 nyarára az addig felállított 542 területvédelmi zászlóaljból 181 a tábori haderő alárendeltségébe tartozott, és Nyugat-Európában, valamint Lengyelországban állomásozott.²⁶ A háború előrehaladtával elkerülhetetlenné vált tényleges harci bevetésük is, először csak az ellenállókkal és a partizánokkal szemben, majd nagyjából 1943 végétől számos ilyen alakulatot vezényeltek közvetlenül a hadseregparancsnokságok alárendeltségébe, ahol gyalogzászlóaljként alkalmazva az első vonalakban vetették be őket.²⁷

21 BArch. RH 2/4066: 3–7.

22 Niehorster 2010, 58–63.

23 Landeschützen-Bataillon z.b.V. Ezeket a zászlóaljakat kifejezetten az elfoglalt nyugat-európai területek megszállására hozták létre. Tessin 1988, Band 1, 302–303.

24 Számos kerékpárral felszerelt alakulat volt, de csak a 330. hadrendszámú zászlóalj nevében szerepelt a kerékpáros kifejezés.

25 Legénységét a németekkel együttműködni hajlandó hadifogolyokból toborozták. A zászlóalj tisztjei és altisztjei németek voltak. Az „önkéntes” kifejezés a német haderőben a külföldi állampolgárokból álló alakulatok gyakran használt elnevezése volt.

26 Niehorster 2010, 63.

27 Niehorster 2010, 54–63. és Tessin 1988, Band 1 – Band 13.

A területvédelmi zászlóaljok felszerelése és fegyverzete

Papírforma szerint a területvédelmi katonák egyenruhája és felszerelése teljesen megegyezett a gyalogsági alakulatokban szolgáló társaikkal, de a haderő gyors bővítését nehezen követő ipar miatt az újabb és modernebb felszerelések elosztásában nyilvánvalóan a tábori haderő alakulatai élveztek prioritást. A háború előrehaladtával ez a helyzet csak még tovább romlott, és már nemcsak az osztrák vagy cseh hadseregek egyenruhái, vagy a Reichswehr megmaradt készletéből származó 1916 M és 1918 M sisakok, bőr lábszárvédők és tártáskák, hanem a tábori haderő alakulataitól visszavételezett, elhasználdott, majd megjavított és felújított úgynevezett „újra kiadott” felszerelés is ezekhez a csapatokhoz került.

Egyetlen megkülönböztető jelzésük az 1940. április 1-től bevezetett, váll-lapon hordott, fémből készült vagy hímzett, nyomtatott, vagy írott nagy L betű volt, vagy önmagában, vagy alatta a zászlóalj hadrendi számával. Elméletileg az írott nagy L betű az oktató (*Lehr*) alakulatok megkülönböztető jelzése volt, de sok Landeschützen zászlóalj is viselte ezt a változatot is. A vasútvédelmi területvédelmi zászlóalj katonái egy hímzett, nyomtatott nagy B betűt és alatta a zászlóalj hadrendi számával ellátott váll-lap jelzést viseltek. Minden területvédelmi alakulat fegyvernemi színe ugyanúgy, mint a gyalogságé, a fehér volt.

Fegyverzetük általában első világháborús G98 ismétlőpuskákából, K98AZ karabélyokból, valamint a Csehszlovákia megszállásakor nagy számban zsákmányolt VZ 24 ismétlőpuskákából állt. Ezen kívül minden század rendelkezett három, szintén cseh zsákmányból származó VZ zb. 26²⁸ vagy német MG 30 és MG 13 Dreyse könnyű géppuskával is. A szárazföldi haderő főparancsnokságának²⁹ 1941. március 3-án kelt rendelete szerint a hónap végére a tábori haderő minden alakulatát fel kellett szerelni a korszerű MG 34 géppuskákkal, ezért a csapatoknak minden más típust le kellett adniuk. A rendelkezés szerint a másodvonalbelinek számító területvédelmi zászlóalj alap géppuskája nem az MG 34, hanem a VZ zb. 26 lesz, ezért nekik is meg kellett válniuk minden más géppuskájuktól. Valójában nemhogy március végéig, de később sem tudtak felszerelni minden alakulatot a legmodernebb MG 34 vagy később az MG 42 géppuskákkal. A gyártás egyszerűen nem tudott lépést tartani az igényekkel. Ezért az 1943-tól felállított új gyaloghadosztályok nem kombattáns alegységeit a pót-haderő készletéből, az elavult MG 08 vagy MG 08/15 típusokkal szerelték fel.³⁰ Természetesen a VZ zb. 26 típusból sem állt rendelkezésre elegendő, így a háború előrehaladtával a területvédelmi zászlóalj fegyverarzenálja és felszerelése is folyamatosan bővült a megszállt országok haderőinek hadianyagaival.

A fent leírtaktól csak néhány, osztrák területen felállított hegyi területvédelmi alakulat egyenruhája és felszerelése mutatott eltérést. Ezeket az alakulatokat a hegyi pótzászlóaljok speciális hegyi kiképzésben részesült idősebb tagjaiból állították fel,

28 A német haderőben rendszeresített zsákmányolt fegyverek minden esetben kaptak egy új német elnevezést, a VZ 24 esetében ez a G 24(t), azaz Gewehr 24 (tschechisch), a VZ zb. 26 esetében MG 26(t) azaz Maschinengewehr 26 (tschechisch) volt.

29 Oberkommando des Heeres, röviden OKH.

30 *Waffen-Revue*, Nr. 44, 6993.

és a szárazföldi haderő hegyi alakulataival megegyező egyenruhát és hegyi felszerelést kaptak. Ellenben fegyverzetük csak elavult típusokból állt. A zászlóaljak katonái jogosultak voltak mind a zubbony jobb ujján, mind a sapka bal oldalán a havasi gyo-pár jelvény viselésére.³¹

A háború előrehaladtával a megszállt területek lakosságának lázadásától tartva, jellemzően a Cseh-Morva Protektorátus területén, a megszálló erőként alkalmazott területvédelmi zászlóaljak hadrendjében megjelentek az akár 9-12 könnyű géppuskával felszerelt, valamint nehéz géppuskával, könnyű és közepes aknavetővel felszerelt nehézfegyverszáradok. Jelen voltak gyalogsági ágyúval felszerelt ütegek, utász és kerékpáros utászszakaszok is, de volt olyan alakulat, melynek alárendeltségébe egy zsákmányolt francia könnyű harcokocsiból álló harcokocsizó század tartozott.³² Néhány alakulat még lovas és zenész szakasszal is rendelkezett.

A 318. területvédelmi zászlóalj története

Az alakulat felállítása és szolgálata a hátszágban

A négy századból álló XVIII/III. területvédelmi zászlóaljat 1939. augusztus 26-án állították fel a brandenburgeri Königs Wusterhausenben a 323. gyalog pótzászlóalj állományából. Megalakulásakor formálisan a 2/III különleges rendeltetésű területvédelmi ezred³³ (III. katonai körzet, Potsdam) alárendeltségébe tartozott, de valójában a szárazföldi haderő főparancsnokságának alárendelt különleges rendeltetésű zászlóalj volt.³⁴ Az alakulat parancsnokának Johannes Emil Hans Schlenkrich (1895–1944) alezredest nevezték ki. A személyi állomány pótlásáról és az újoncok kiképzéséről 1939. augusztus 26-tól 1940. február 28-ig a 323. gyalog pótzászlóalj (Potsdam), majd március 1-től a néhány nappal azelőtt felállított 3. területvédelmi pótzászlóalj (Starusberg) gondoskodott.³⁵

A zászlóalj feladata a Berlintől 20 kilométerre délre fekvő, a német haderő³⁶ és a szárazföldi haderő főparancsnokságának otthont adó Zossen-Wünsdorf-i, Maybach I (majd 1940-től a Maybach II is) és Zeppelin bunkerkomplexum őrzése volt. 1939. szeptember 11-én egy 5. századot is létrehoztak a XV/III. területvédelmi zászlóalj 1. századának átvezénylésével, de ez az átvezénylés csupán szeptember 25-ig tartott, ezután az 5. századot törölték az alakulat hadrendjéből.³⁷ 1939. szeptember 12-én (eredeti hadrendszámuk meghagyásával) a XV/III. területvédelmi zászlóalj

31 Az innsbrucki II/XVIII. későbbi nevén 902. területvédelmi zászlóalj, valamint két ismeretlen hadrendi számú területvédelmi alakulat katonáiról készült fotók alapján. (A fényképek a szerző magángyűjteménye.)

32 Kriegsgliederung des Ersatzheeres, Stand: Dez. 1943. NARA T78 R411 H1-115.2 F6378995, F6379099.

33 Valójában csak ezredtörzs.

34 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit römischen Nummern. Band 1: BArch. RH 15/2997: 303–311.

35 1943. április 15-től 3. területvédelmi pót- és kiképző zászlóalj néven, majd november 15-től ezred.

36 Oberkommando der Wehrmacht, röviden OKW.

37 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit römischen Nummern. Band 1: BArch. RH 15/2997: 313.

1. és 2. századát a zászlóalj alárendeltségébe utalták.³⁸ 1939. november 7-től a zászlóaljat formálisan a 403. különleges rendeltetésű hadosztály³⁹ alárendeltségébe helyezték át, de továbbra is a szárazföldi haderő főparancsnokságának az alakulata maradt. 1940. szeptember 19-én a XV/III. területvédelemi zászlóalj 1. és 2. századát elvezényelték a zászlóalj alárendeltségéből.⁴⁰ 1940. április 8-án az alakulatot átnevezték 318. területvédelmi zászlóaljjá. 1940. április 29-én a zászlóalj a szárazföldi haderő főparancsnokságának főhadiszállása közvetlen alárendeltségébe helyezték át, így az alakulat a póthaderő állományából a tábori haderő állományába került át.⁴¹

A külhoni szolgálat – Lengyelország

Kétévnyi hátországi szolgálat után 1941. augusztus 1-én az alakulatot a megszállt lengyel területeket irányító Főkormányzóság⁴² (*Generalgouvernement*) területére, Przemyslbe helyezték át a 365. tábori főparancsnokság alárendeltségébe, de az áttelepüléstől függetlenül a szárazföldi haderő főparancsnokságának a rendelkezési állományában maradt.⁴³ A zászlóalj feladata a tábori főparancsnokság mellett a pályaudvar, valamint számos laktanya, raktár és telephely őrzése volt.⁴⁴

A területvédelmi alakulatok katonái a háború előtt csak néhány hónapos kiképzésben részesültek, és az 1939. augusztusi mozgósítást követően is csupán néhány napos felfrissítő kiképzést kaptak. Ezért a Főkormányzóság területén a jobb hadrafoghatóság érdekében a 365. tábori parancsnokság saját alakulatainál,⁴⁵ valamint az alárendelt 612. gyalog pótezerednél a zászlóalj katonái szakaszonként vagy századonként minden hónapban, egy-két hetes váltásokban, teljes körű kiképzésben és továbbképzésben részesültek. Ennek részeként fegyverismereti, harcászati, közelharc, gázvédelmi, híradó, utász, rendvédelmi, valamint lovas és fogathajtó, illetve gépjárművezetési és szerelési foglalkozásokon, tanfolyamokon és gyakorlatokon vettek részt, továbbá számos éleslövészetre is sor került. Az arra érdemes legénységi állományú katonák részére altiszti tanfolyamokat indítottak, emellett a tisztek számára zászlóalj szintű gyakorlatokat szerveztek, ahol felfrissíthették és bővíthették gyalogsági harcászati és taktikai ismereteiket. Ezen kívül nagy hangsúlyt fektettek a katonák mentális egészségének megőrzésére és a szabadidő hasznos eltöltésére is, ezért havi rendszerességgel számos – az idősebb területvédelmis katonákra való

38 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit römischen Nummern. Band 1: BArch RH 15/2997: 277.

39 Division z.b.V 403, valójában csak irányító törzs.

40 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit römischen Nummern. Band 1: BArch RH 15/2997: 277.

41 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit überwiegend arabischen Nummern Band 11: BArch. RH 15/2964: 265–273.

42 Hans Frank Főkormányzó 1940. július 31-én kelt rendeltével az addig használatos, Megszállt Lengyel Területek Kormányzósága vagy magyar nevén Lengyel Főkormányzóság (*Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete*) elnevezést megváltoztatta.

43 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit überwiegend arabischen Nummern. Band 11: BArch. RH 15/2964: 265–273.

44 Militärbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-214 F000517-F000518.

45 1. és 2/365 fogatoltoszlop, 530. gépjárműpark század, 365. híradó parancsnokság.

tekintettel – korosztályonkénti sportversenyt, valamint az ideológiai nevelés szempontjából is fontos filmvetítéseket, illetve színházi előadásokat és koncerteket is tartottak a katonák számára.⁴⁶

A 365. tábori főparancsnokság 1941. szeptember 17-én kelt, augusztus 16–szeptember 15. közötti időszakra vonatkozó havi összefoglaló jelentése szerint a zászlóalj létszáma 469 fő volt: 11 tiszt, 65 altiszt, 393 legénységi állományú katona. Jármű állománya: 3 személy- és 2 teherautó. Állatállománya: 27 ló. Augusztus hónapban a hiányzó (még be nem érkezett) fogatolt és gépjárművek miatt a zászlóalj csak őrszolgálatot tudott teljesíteni.⁴⁷

Október elején a 202. pótdandár Fehéroroszországba történő áthelyezése miatt a 318. területvédelmi zászlóaljra hárult a fontos kőolajkitermelő vidék védelme, ezért az alakulat alegységei a következő áttelepüléseket hajtották végre:⁴⁸

- a törzs Przemyslből Drohobyczba
- az 1. század Gródekből Stryjbe
- a 2. század Przemyslből Samborba
- a 3. század Przemyslből Drohobyczba.

A térségben a századok laktanyák, raktárak, hidak és repülőterek őrzését látták el, valamint folyamatos járőrtevékenységgel biztosították a településeket.⁴⁹

A Főkormányzóság katonai parancsnoka, Curt Ludwig Freiherr von Gienanth (1876–1961) lovassági tábornok négynapos területbejárása alatt 1941. november 20-án meglátogatta a drohobyczai helyőrséget is, és itt találkozott Schlenkrich alezredessel a 318. területvédelmi zászlóalj parancsnokával, aki jelentést tett neki az alakulat tevékenységéről és a körzet védelméről.⁵⁰

A 365. tábori főparancsnokság 1942. január 19-én kelt, december 16–január 15. közötti időszakra vonatkozó havi összefoglaló jelentése szerint a zászlóalj létszáma 458 fő volt: 11 tiszt, 1 katonai hivatalnok, 59 altiszt, 387 legénységi állományú katona. Jármű állománya: 4 személy- és 4 teherautó. Állatállománya: 28 ló.⁵¹

A zászlóalj január 21-én megkapta a menetparancsot az ukrajnai Vinnicjába történő áttelepülésre. Helyét az 582. területvédelmi zászlóalj vette át.

Ukrajna

1942. január 23-tól az alakulatot az ukrajnai Vinnicjába vezényelték, ahol a szárazföldi haderő főparancsnoksága telephelyeinek és épületeinek, valamint Adolf Hitler Stryzhavka melletti „Wehrwolf” fedőnevű főhadiszállásának az őrzése lett a feladata. A „Wehrwolf” fedőnevű főhadiszállást egy jóval nagyobb kiterjedésű „Eichenhain”

46 A 365. tábori főparancsnokság havi jelentései (1941. szeptember – 1942. január) alapján.

47 Militärbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-214 F000527-F000529, F000531-F000432, F000534-F000538.

48 Militärbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-214 F001382-F001383.

49 Militärbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-214 F001056-F001057.

50 Militärbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-214 F001273-F001274.

51 Militärbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-215 F000477-F000478, F000485, F000487, F000489.

fedőnevű biztonsági zóna vette körül. A Führer távollétében a főhadiszállás és a biztonsági zóna őrzését a 318. területvédelmi zászlóalj és a különleges rendeltetésű birodalmi biztonsági szolgálat titkos tábori rendőrségi csoportjának egy 50 fős különítménye látta el. Hitler ott-tartózkodásának az idejére a „Wehrwolf” területét és az odavezető utak ellenőrzését a Führer utazásait és tartózkodási helyeit biztosító SS-Begleitkommando és a Führer-Begleit-Bataillon vette át.⁵²

A zászlóaljat 1943. május 5-én a Vinnicijában állomásozó 675. tábori parancsnokságnak az alárendeltségébe utalták. Ez lehetővé tette az alakulat bevetését a körzetben egyre erősödő partizántevekénység visszaszorítására, de a zászlóalj elődleges feladata továbbra is a vinnicjai kiemelt objektumok őrzése maradt.⁵³

A zászlóalj katonái ez év nyarán estek át a tűzkeresztségen. 1943. július 19-én a zászlóalj 2. és 3. századát a Frontivkától északra elterülő erdőben vetették be a partizánok ellen. Az összecsapásban elesett 1 altiszt és 5 legénységi állományú katona, valamint további 2 legénységi állományú katona eltűnt. A partizánvadász akciót követően Heinrich Müller főhadnagynak és a 2. század két katonájának, Johann Spode és Hans Schumacher tizedeseknek odaítélték a II. osztályú Vaskeresztet.⁵⁴ Szeptember 27-én a 4. század csapott össze a partizánokkal Bilki térségében. A század egy katonája esett el a harcokban.

A sztálingrádi csata és a szintén vereséggel végződő Citadella hadművelet óta a német haderő folyamatosan hátrált keleten, így Nyugat-Ukrajna területe is egyre közelebb került a frontvonalhoz. Ezért a szárazföldi haderő főparancsnoksága is áttelepülni kényszerült, helyét Vinnicijában 1943 októberétől a Dél Hadseregcsoporthoz tartozó 6. hadsereg LXIV.⁵⁵ hadteste 370. gyaloghadosztályának alárendeltségébe helyezte át a 318. területvédelmi zászlóaljat.⁵⁶

A 370. gyaloghadosztályt 1942. február 17-én állították fel a franciaországi Reimsben. A 19. felállítási hullám többi hadosztályához hasonlóan, ezt is megszálló (biztonsági) alakulatként szánták Franciaországban, hogy ott harcképes hadosztályokat szabadítsanak fel a keleti fronton való bevetésre. Az alakulat mindössze négy hónapot töltött Észak-Franciaországban, mivel júniusban a keleti frontra vezényelték

52 After the Battle No. 171, 38–55., Martin Bogaert and Andrew Shvachko: Führerhauptquartier 'Wehrwolf', valamint Martin Bogaert hadtörténész 2024. január 15-én és 17-én kelt levele a szerzőhöz.

53 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit überwiegend arabischen Nummern Band 11: BArch. RH 15/2964: 265–273.

54 Wehrmachtbefehlshaber Ukraine. BArch RH 7/2430: 112. Verleihungsliste Nr.17 (Bandenkämpfe), valamint BArch RH 7/2430: 126. Verleihungsliste Nr.19 (Bandenkämpfe) A Vaskereszt II. osztálya a leggyakrabban, elvileg bátor haditettért odaítélt kitüntetés volt a háború alatt, de az egyes odaítélések indoklásainak hiányában, a konkrét cselekmény körülményeinek tisztázása szempontjából a legnehezebben kutatható is. A magasabb fokozatokkal szemben, az I. és II. osztály felterjesztési javaslatai alig fellelhetők. A kérdés problematikájáról lásd: Ungváry 2019, 13–27.

55 Az eredeti források (térképek és hadinaplók) a 44. hadtest jelölésére váltakozva használják a XXXXIV. és a LXIV. jelölést, tanulmányunkban az utóbbit használjuk.

56 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit überwiegend arabischen Nummern. Band 11: BArch. RH 15/2964: 265–273.

a német nyári offenzíva támogatására. 1943 decemberében a hadosztály a Dnyipro folyó északi partján elterülő, a németek számára létfontosságú közlekedési csomópontban, Herszonban állomásozott. A város fontosságát a rajta keresztül haladó vasútvonal, mely egészen Perekopig, a Krím-félsziget kapujáig vezetett, valamint a Dnyipro fölött átívelő, két kilométer hosszú acél szerkezetű vasúti híd adta, mely egy hasonló hosszúságú fahíddal folytatódott a Konka folyó fölött, közvetlen összeköttetést teremtve Herszon és Oleski között. Az acélszerkezetű vasúti híd a második világháború legnagyobb és egyben legdrágább hídépítési munkálata volt, melyet 42 millió birodalmi márka ráfordítással az 1. vasúti utászvezeték katonái és a Todt Szervezet munkásai építettek fel. 1943 végére a 6. hadsereg sávjában a folyó bal partján már mindössze egy három kilométer mélységű, hét kilométer széles hídfőt tartottak, melynek központja az Oleski vasútállomás volt. A hídfőt a németek mindenáron meg akarták tartani egy esetleges későbbi előrenyomulás számára a Krím-félsziget felé. A hídfőt a szovjetek számos próbálkozás, bekerítésre tett kísérlet és frontális támadások után sem tudták felszámolni. A hidat végül maguk a németek az Oleski hídfő kiürítésének katasztrofálisan félresiklott művelete során, december 20-án éjszaka robbantották fel.⁵⁷

1944. január 2-án a 370. gyaloghadosztályt és alárendelt alakulatait a LXIV. hadtesttől a Nyugat-Tauriai Parancsnokság⁵⁸ alárendeltségébe helyezték át.⁵⁹ A hadosztálynak és az alárendelt 18 különböző alakulatnak⁶⁰ kellett ellátni a partvédelmet mintegy 43 kilométer hosszan a Veletenszjke–Herszon–Ponyativka vonalon. Továbbá számos közúti és vasúti hidat, valamint közutat kellett biztosítani a mintegy 800 négyzetkilométeres Veletenszjke–Olenivka–Ponyativka háromszögben.⁶¹ A 318. területvédelmi zászlóalj a hadosztály partvédelmi vonalának jobb szárnyát zárta Herszontól délnyugatra Veletenszjke és Bilozerka között. A biztosítási feladatok mellett a zászlóalj katonáinak elsődleges feladata az állásrendszer bővítése és megerősítése volt.⁶² A zászlóalj létszáma 426 fő, harcértéke erős, mozgékonyasága 30 százalékos volt.⁶³

Sigismund von Förster (1887–1959) gyalogsági tábornok a Nyugat-Tauriai Parancsnokság parancsnoka az alárendelt, zömmel másodvonalbeli csapatokat végiglátogatva rendkívül elégedetlen volt azok felkészültségével. Ezért január 21-én elrendelte az alakulatok minden egyes emberére vonatkozó, kötelező háromnapos felfrissítő kiképzést. Tekintve, hogy a 318. területvédelmi zászlóalj eddigi harci tapasztalata mindössze néhány partizánvadász bevetésre korlátozódott, ez a kiképzés nem is jöhetett volna jobbkor az alakulat tagjai számára. A kiképzés keretén belül ugyanis különösen nagy hangsúlyt fektettek a lövészetre, a gyalogsági harcászatra, a páncélozott harcjárművek elleni küzdelemre és a különböző típusú fegyverek használatára.⁶⁴

57 Hinze 2009, 116–119.

58 A parancsnokság neve 1944. február 20-tól LXXII. különleges rendeltetésű hadtestre változott.

59 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1564 F000938.

60 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000607.

61 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000565.

62 Kriegstagebuch des LXIV. Armee-Korps: NARA T314 R1056 F000758.

63 Kriegstagebuch des LXIV. Armee-Korps: NARA T314 R1056 F000811.

64 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000550 – F000558.

Január 24-én a zászlóalj egy 6 altisztból és 44 legénységi állományú katonából álló kiürítő osztagot küldött Herszonba a város evakuálásának segítésére.⁶⁵

Január 26-án a zászlóaljat leváltotta az Abwehr⁶⁶ kaukázusi önkéntesekből felállított különleges diverzáns alakulata, a II. Bergmann zászlóalj,⁶⁷ és teherautókon a Herszontól 60 kilométerre keletre fekvő Beriszlav településre szállították, ahol a folyó mentén több kilométer hosszan elfoglalta partvédelmi állásait.⁶⁸ Ezzel a zászlóalj a LXIV. hadtest 304. gyaloghadosztályának alárendeltségébe lépett.

Január 27-én a Nyugat-Tauriai Parancsnokság a 370. gyaloghadosztály, valamint a légierő 5. tábori hadosztályának esetében végrehajtásában felfüggesztette az A Hadseregcsoporthoz csupán egy nappal korábban kiadott parancsát,⁶⁹ mely szerint az alárendelt területvédelmi alakulatoknál 25%-os létszámcökkentést kell végrehajtani. A parancs felfüggesztését ezen alakulatok várható első vonalbeli bevetésével indokolták.⁷⁰ Így a 318-asok teljes létszámmal hajthatták végre az áttelepülést. A parancsnokság felfüggesztette a hadseregcsoporthoz azon rendelkezését is, miszerint a fronton bevetett területvédelmi és biztonsági alakulatokból el kell távolítani a 1914-ben vagy annál később született katonákat. Sőt, elrendelték az alakulatoktól már leszerelt és átvezényelt állomány azonnali visszahelyezését eredeti egységükhöz.⁷¹ A hadseregcsoporthoz mindkét rendelettel nyilvánvalóan az alárendelt első vonalbeli gyalogsági alakulatok feltöltését szerette volna segíteni. A hadtestparancsnokságon ellenben már elkerülhetetlennek látták ezeknek a biztonsági egységeknek a főharcvonalbeli bevetését, és nem kívánták sem a létszám cökkentésével, sem az alakulatok egységének a megbontásával rombolni a harci morált.

Január 30-án az alakulat elszenvedte első veszteségét a frontvonalban. Hajnali három óra tájban az 1. század mylovei harcálláspontján őrségben álló Johann Peter Flören tizedest egy szovjet mesterlövész fejbe lőtte. A tizedes azonnal életét veszítette.⁷²

Az ezen a napon meginduló Nikopol–Krivij Rih offenzíva keretében a Vörös Hadsereg 3. és 4. Ukrán Frontja sikeres frontális támadást hajtott végre a 6. hadsereg védelmének középső szektora ellen. Február 5-én elfoglalták a fontos vasúti csomópontot, Apostolovet, és ezzel kettészakították a német védelmet. Február 8-án elesett Nikopol, majd 22-én Krivij Rih is. A Vörös Hadsereg alakulatai 29-én érték el az Inhulets folyót, amelynek nyugati partján több hídfőt is sikerült létesíteni. A német IV. és XXXX. hadtestek ellentámadásai épp csak arra voltak elegendőek, hogy a 6. hadsereg elkerülje a teljes összeomlást.⁷³ A veszteségek így is borzalmasak voltak; elesett, eltűnt, megsebesült vagy fogságba esett mintegy 30 000 német katona.

65 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000537.

66 A Harmadik Birodalom hírszerző és kémelhárító szolgálata.

67 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1564 F000297.

68 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000536.

69 1944. januári 26-i 825/44 számú parancs.

70 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000522.

71 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000495.

72 A veszteségjelentés másolata a szerző birtokában.

73 Hinze 2009, 200–207.

Március elején a 6. hadsereg csapatainak nagy része az Inhulets folyó nyugati partjára hátrált, ez alól kivételt csak a jobbszárny déli részén a XVII. és a XLIV. hadtestek alakulatai jelentettek,⁷⁴ melyek egy mintegy 40 kilométeres szakaszon sorakoztak fel a Dudcsine (Dnyipro)–Nova Kamjanka–Novoarhangelszk–Sztariszilja (Inhulec) vonalon. A német alakulatok teljesen kimerültek, a 304. gyaloghadosztály és alárendelt alakulatai csupán védelemre korlátozottan alkalmas minősítést kaptak.⁷⁵ Karl-Adolf Hollidt (1891–1985) vezérezredes, a 6. hadsereg parancsnoka március 1-én kelt összefoglaló jelentésében így foglalta össze a kialakult helyzetet: „Az elmúlt hetek heves védelmi harcai a hadsereget kitartásának legkeményebb próbája elé állította. A szellemileg és fizikailag túlterhelt csapatoknak össze kellett szedniük minden megmaradt erejüket. Csak drákói teljesítményigényekkel lehetett a kitűzött célokat elérni. A súlyos személyi és anyagi veszteségek miatt a hadsereg hadosztályainak többsége teljesen amortizálódott. A hadosztályok harcértéke és mobilitása a legutóbbi harcok következtében még tovább csökkent.

A csapatok kimerültsége mellett a lovak és a megmaradt gépjárművek állapota is rendkívül leromlott a harcok alatti kemény igénybevétel és a katasztrofális útviszonyok miatt.

A csapatok egészségi állapota, amely az időjárás változása következtében erősen legyengült, még tovább romlott, mivel megszakítás nélkül, kedvezőtlen hadműveleti körülmények között kellett harcolniuk, menetelniük. Különösen figyelemre méltó a számos fagyhalál, a gyakori bélbetegségek és az általános fizikai kimerültség. A fennálló nagy tiszthiányt csak tovább fokozták a tisztikar súlyos veszteségei a jelenlegi harcokban. A tapasztalt tisztek és altisztek létszámának és minőségének csökkenése miatt ezekben a leharcolt hadosztályokban a csapatok belső szerkezete már nem lesz képes megbirkózni a további súlyos teherterheléssel.”⁷⁶

A 6. hadsereg alakulatainak március 6-án kelt állapotjelentése szerint a 318. területvédelmi zászlóalj továbbra is a LXIV. hadtest 304. gyaloghadosztályának alárendeltségébe tartozott, és mivel az alakulat a Vörös Hadsereg fő csapásirányán kívül helyezkedett el, ezért harcértéke még mindig közepesen erős, mozgékonyasága 30%-os volt.⁷⁷

Közel két hét hadműveleti szünetet követően a Dnyipro–Kárpátok hadászati támadó hadművelet második részeként, március 6-án hajnalban a szovjetek megindították a Bereznehuva–Sznihurivka offenzívát. A 3. Ukrán Front erői március 7-én áttörtek Krivij Rihnél, innen tovább támadva délnyugat felé március 8-án elfoglalták a 6. hadsereg sebtében kiűrtett főhadiszállását, Novij Buhot. Majd dél felé továbbnyomulva a Novij Buh–Mikolajiv vasútvonal mentén március 9-én elfoglalták Bastankát. Március 10-én már alig 30 kilométerre voltak Mikolajivtól, ezzel három nap alatt 120 kilométert megtéve a szovjet csapatok kettévágták a hadseregcsoportot, és Mikolajivtól északra elvágták a német 6. hadsereg visszavonulási útját nyugat felé.⁷⁸ A Dnyipro és Inhulec folyók között állomásozó LXIV. hadtest csapatai csak március

74 Köztük a 304. gyaloghadosztály alárendeltségében a 318. területvédelmi zászlóaljal.

75 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6. NARA T312 R1497 F000696.

76 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1497 F000700.

77 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6. NARA T312 R1497 F000707.

78 Hinze 2009, 209.

8-ára virradó éjjel kapták meg a visszavonulási parancsot,⁷⁹ így nekik esélyük sem volt elszakadni az 5. csapásmérő hadsereg alakulataitól. Véres vesszőfutás vette kezdetét. A csapatok a folyamatos havazás és esőzések közepette a sártengerré vált utakon és szántókon, mozgásképtelenné vált járműveiket hátrahagyva vonszolták magukat nyugat felé, miközben az utóvédek folyamatosan harcban álltak az üldöző szovjet alakulatokkal. A két szomszédos hadtest, a XXIX és a LXIV. csatlakozásánál, a 304. és 9. gyaloghadosztály között teljesen megszakadt a kapcsolat.⁸⁰ Délről is egyre növekvő nyomás nehezedett a visszavonulókra, mert március 13-ára virradó éjszaka egy körülbelül ezer fős szovjet egységnek sikerült betörnie Herszonba, ahol utcáról-utcára, házról-házra folytak a harcok.⁸¹ Az észak felől támadó szovjet erők igyekeztek elvágni a LXIV. hadtest hadosztályai előtt a visszavonulás útját, és bekeríteni őket az Inhulec és Inhul folyók közötti területen. A 318. területvédelmi zászlóalj a Sznihurivka–Herszon vasútvonaltól 6 kilométerre nyugatra, a Szvitla Dacsa–Velikopillja vonalon vívott súlyos utóvédharcokat a 9. lövészhadtest csapataival, miközben a 304. gyaloghadosztály katonái innen északnyugatra a Sznihurivka–Mikolajiv vasútvonal mentén próbálták feltartóztatni az északról jövő támadásokat. Egy hétig tartó folyamatos küzdelem után március 15-én a 304. gyaloghadosztály és vele együtt a 318. területvédelmi zászlóalj is sikeresen elérte az erőddé nyilvánított Mikolajivot, és ezzel az alakulatok a különleges rendeltetésű LXXII. hadtest alárendeltségébe kerültek át.

De pihenésre nem jutott idő, ugyanis aznap az Inhul folyó partján fekvő Mihajlo-Larine településen a Vörös Hadsereg három hadosztállyal és egy lovas-egységgel, valamint 25 páncélossal bekerítette a zömtől lemaradt 335. gyaloghadosztályt. Lerohanták a hadosztály vonatcsapatát is, és 181 sebesültet és magukat megadó katonát lemészároltak.⁸² Még aznap éjszaka egy utászalakulatból, a Bartle harccsoportból és a hadosztály katonáiból szerveződött rohamcsapatnak sikerült kitörnie a bekerítésből és zsákmányolnia egy, az ellenség állásait ábrázoló részletes térképet, melyet eljuttattak a 335. gyaloghadosztály főhadiszállására.⁸³

Március 16-án az önerőből kitörni képtelen alakulat megsegítésére a LXIV. hadtest parancsára bevetették a 304. gyaloghadosztályt, alárendeltségében a 318. területvédelmi zászlóaljjal, valamint a 1031. megerősített gépkocsizó gránátosezred erőit. Az első felmentési kísérlet kudarcot vallott, mert a támadásra vezényelt katonák, akik napok óta folyamatosan harcolva vonultak vissza idáig, teljesen kimerültek. Másnap 17-én három tüzérosztály, egy nehéz páncélvadászszázad és néhány rohamlöveg segítségével, valamint német zuhanóbombázó és román csatarepülő alakulatok támogatásával, utolsó erejét összeszedve, újra támadásba lendült a gyalogság, mely az ellenség soraiban zavart keltve és súlyos veszteségeket okozva sikeresen támogatta a 335. gyaloghadosztály kitörését a bekerítésből.⁸⁴ A március 17-ei harcokban

⁷⁹ Hinze 2009, 216.

⁸⁰ Hinze 2009, 218.

⁸¹ Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1469 F000261.

⁸² Hinze 2009, 220.

⁸³ Hinze 2009, 221.

⁸⁴ Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1469 F000263 – 000264 és Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1493 F000498 – F000499.

a 318/4. területvédelmi század számos katonája esett el. Hollidt vezérezredes a 6. hadsereg főparancsnoka, napiparancsban méltatta a 335. gyaloghadosztály hősie kitarását és a felmentő csapatok emberfeletti teljesítményét.⁸⁵

A 6. hadsereg alárendelt alakulatainak március 19-i állapotjelentése szerint, a 318. területvédelmi zászlóalj harcértéke gyenge, mozgékonyasága mindössze 10% százalék volt.⁸⁶

Március 20-án a zászlóalj 1. és 2. százada a 304. gyaloghadosztály roncsaiból és számos kisebb alakulat részeiből létrehozott Sieler⁸⁷ csoport alárendeltségében volt.⁸⁸ A 3. és 4. század alárendeltségéről és állomáshelyéről nincsenek információk. Elképzelhető, hogy a veszteségek miatt a századokat ideiglenesen összevonták.

Március 23-án a 6. hadsereg alárendeltségébe tartozó és rendkívül súlyos veszteségeket szenvedett hadosztályszintű alakulatokat, így a 304. gyaloghadosztályt, valamint további 6 gyaloghadosztályt, 3 páncélosadosztályt, 1 vadászadosztályt és a légiő egy tábori hadosztályát harccsoporttá (*Kampfgruppe*) nyilvánították.⁸⁹

Március 26-án elrendelték az erősen leharcolt zászlóalj kivonását a frontvonalból és egyben a 304. gyaloghadosztály harccsoport alárendeltségéből is. Az alakulatot az 593. mögöttes parancsnokság⁹⁰ alárendeltségébe utalták, és az LXIV. hadtest mögöttes területére, Odesszába irányították biztonsági feladatok végrehajtására.⁹¹

Az előző mintegy két és fél hónap alatt a zászlóalj ismert veszteségei: elesett 1 altiszt és 13 legénységi állományú katona,⁹² továbbá eltűnt 4 altiszt és 38 legénységi állományú katona. A sebesültek száma ismeretlen.

Moldova és Románia

1944. március 30-án az alakulatot a szintén a 6. hadsereg alárendeltségébe tartozó XXIX. hadtest mögöttes területére, Moldovába helyezték át, és továbbra is az 593. mögöttes parancsnokság alárendeltségében maradt.

A zászlóalj századainak állomáshelyei: a zászlóaljtorzs és a 318/1. Basarabasca, 318/2. Cimişlia, 318/3. Dezghinea (egy szakasza az I./303. városparancsnokság [Leova]) alárendeltségében, a Leovatól nyugatra lévő Prut folyó egyik átkelőjének őrzését látta el), 318/4. Chiriet-Lunga.⁹³ Feladatuk a vasútvonalak és a hidak védelme volt.⁹⁴

Április 20-án, a Führer születésnapján⁹⁵ a zászlóalj 30 altisztje és legénységi állományú katonája vehette át eddigi katonai szolgálatainak elismerésül a II. osztályú

85 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6. NARA T312 R1469 F000263 – 000264.

86 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6. NARA T312 R1497 F000733.

87 Ernst Sieler (1893–1983) altábornagy. 1942. november 16-tól a 304. gyaloghadosztály parancsnoka.

88 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000785.

89 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1562 F000762.

90 Kommandant des rückwärtigen Armeegebietes, röviden Korück.

91 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1494 F000588.

92 Az elesettek valós száma minden bizonnyal ennél több volt.

93 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6. NARA T312 R1469 F000199.

94 Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6. NARA T312 R1501 F000259.

95 A német haderőben és általában Németországban már a háború előtt (nyilvánvaló propaganda célok miatt) bevett szokássá vált, hogy az elismerések átadását Adolf Hitler születésnapjára időzítették.

Háborús Érdemkereszt a kardokkal kitüntetés.⁹⁶ Továbbá az ukrainai harcok alatti kiemelkedő, bátor cselekedeteikért a zászlóalj 7 tisztje, köztük a zászlóalj orvos dr. Bruno Freundlieb főorvos, valamint 7 altiszt és 12 legénységi állományú katona részére a II. osztályú Vaskeresztet adományozták.⁹⁷

Nyár közepére az alakulat személyi állományát teljesen feltöltötték, a zászlóalj létszáma augusztus 1-én 496 fő volt; 11 tiszt, 70 altiszt és 415 legénységi állományú katona.⁹⁸

Augusztus 20-án a német hadvezetést teljesen váratlanul érte a 2. és 3. Ukrán Front csapatainak a támadása, és a német–román védelem néhány nap alatt teljesen összeomlott. Az addigi front mögöttes területek napok alatt a harcok középpontjává váltak. A német alakulatok roncsai harccsoportokat alkotva kétségbeesetten próbálták elérni a Prut-folyó átkelőit, hogy elkerüljék a bekerítést. A leghevesebb harcokra Iasi térségében került sor. A helyzetet tovább rontotta a románok augusztus 23-án bekövetkezett átállása a szövetségesek oldalára. Másnap a román alakulatok beszüntették a harcot a Vörös Hadsereg csapataival szemben és rátámadtak addigi szövetségesükre. Az augusztus 20–29. között lezajlott iasi-kisinyovi hadműveletek során szétverték a németek 5 hadtestparancsnokságát, 96 hadsereg- és hadtestközvetlen alakulatát, 17 gyaloghadosztályát, valamint 13 biztonsági és területvédelmi alakulatát, köztük a 318. területvédelmi zászlóaljat is.⁹⁹ A zászlóalj állományának mintegy fele elesett vagy fogságba esett, továbbá eltűnt a zászlóalj 3 tisztje, köztük az alakulat parancsnoka Schlenkrich alezredes,¹⁰⁰ valamint 29 altiszt és 128 legénységi állományú katona.

Szeptember 10-én a területvédelmi alakulatok túlélőit az 593. mögöttes parancsnokság által felállított, két úgynevezett gyűjtőzászlóaljban¹⁰¹ egyesítették. A 318.

96 Armeeoberkommando 6. BArch RH 7/1680: 2396–2397. Verleihungsliste Nr.44. A Háborús Érdemkereszt a kardokkal kitüntetés II. osztálya a leggyakrabban adományozott kitüntetés volt, a front mögöttes területein tevékenykedő (őr, ellátó, egészségügyi, állat egészségügyi stb.) nem komatáns alakulatok katonái részére.

97 Der Befehlshaber Krim, Der Befehlshaber Westtaurien, General-Kommando LXXII. Armeekorps zur besonderer Verwendung. BArch. RH 7/2323: 118. és 150. Verleihungsliste Nr. 254 és Nr. 287. A tábori hadseregnek alárendelt, gyalogságként a főharcvonalba bevetett, átlagosan 400–600 fős területvédelmi zászlóaljokban a katonák mindössze jó, ha 5-10%-a érdemelte ki a Vaskereszt II. osztályát, az I. osztályt alakulatonként átlagosan csupán egy-két katona. Sok alakulatban egy sem. Mivel az április 20-ai adományozások a rendkívül súlyos ukrainai harcok után történtek, ezért vélhetőleg ezekben az esetben az adományozás hátterében tényleges „teljesítmény”, valóban bátor és kiemelkedő haditettek húzódtak meg. A kitüntetettek közül a név szerint is megemlített zászlóalj orvos személye a legérdekesebb. Az ilyen beosztásban szolgáló katonák általában a főharcvonaltól távolabb, az alakulat köztözhelyén teljesítettek szolgálatot, ezért csak igen ritkán, kerültek olyan különleges helyzetbe (például a köztözhelyet elérő, első vonalakon áttört ellenséggel szembeni harcban), hogy megfeleljenek az adományozás kritériumainak.

98 1944. augusztusi állapotjelentés a Korück 593 csapatainak személyi állományáról, állomáshelyéről és feladatokról. Másolata a szerző birtokában.

99 Kamen Nevenkin hadtörténész 2024. június 22-én kelt levele a szerzőhöz.

100 A 3. század egyik tisztje, Kurt Bösel hadnagy azt nyilatkozta a háború után a Vöröskereszt kutatószolgálatának, hogy parancsnoka Românești térségben esett el. Schlenkrich, Johannes Emil. BArch. S 566/056.

101 Kriegstagebuch des Armeo Oberkommando 6. NARA T312 R1505 F001005. Sammel-Bataillon Korück 593 vagy más néven Sammel-Bataillon Stengel. Egy ideig két ilyen alakulat volt az I. és II., de a II. gyűjtő zászlóaljat röviddel a felállítást követően, ismeretlen helyen és időben feloszlatták, vagy megsemmisült. Ezek után az I. zászlóalj hadrendi számát elhagyták.

területvédelmi zászlóalj túlélői az I. gyűjtőzászlóalj 2. századát alkották Arthur Schädel¹⁰² (1901–1944) hadnagy parancsnoksága alatt. A zászlóalj parancsnokának Rudolf Stengel (1894–1945) alezredest nevezték ki. A század létszáma mindössze 1 tisztt, 13 altisztt, 52 legénységi állományú katona és 1 keleti önkéntes¹⁰³ volt. A század új állomáshelye Szamosújvárnémeti (Mintiu Gherlii) lett. Az 593. mögöttes parancsnokságot a tervezett „Herbststurm” (Őszi vihar) fedőnevű hadművelet¹⁰⁴ támogatására a különleges rendeltetésű LXXII. hadtest alárendeltségébe helyezték át.¹⁰⁵

Szeptember 21-én az 593. gyűjtőzászlóaljat a mögöttes területek biztonsági feladatainak ellátásával bízták meg.¹⁰⁶

Szeptember 23-án a zászlóaljnak le kellett váltania a hadtest biztonsági sávjának déli szektorában a VII., XXX., XXXIV. hadtest és a 79. gyaloghadosztály alakulatait. A zászlóalj által ellenőrzött terület mintegy 60 kilométeres sávban húzódott a Solyomkővár (Șinteu)–Almárákos (Racâș) vonalon, valamint ellenőrzésük alá tartozott az ettől délnyugatra, délre és délkeletre húzódó terepszakasz. A zászlóalj törzse Zilahra (Zalău) települt. Egyik legfontosabb feladatuknak szabták meg a Zilahtól 6 kilométerre délkeletre lévő, a Meszes-hegységen átvezető Zilah (Zalău)–Alsóegregy (Românași) hágóút és a hozzávezető mellékutak ellenőrzésére szolgáló támaszpont bővítését és a védelmi harcokra történő felkészítését. Ennek a kulcsfontosságú támaszpontnak a megszállására a hadtestparancs értelmében a zászlóalj legütőképesebb századát kellett kijelölni. Romániának a szövetségesek oldalára történő átállása óta a magyarokat is gyanakvással figyelték a németek, ezért a zászlóaljnak állandó kapcsolatot kellett tartania a térségbe települt magyar alakulatokkal, és jelenteniük kellett azok szervezeti felépítéséről, fegyverzetéről és feladataikról.¹⁰⁷

Szeptember 30-án a szovjet–román csapatok Tordánál fenyegető áttörése miatt a zászlóaljat riadóztatták és délebbre vonták a Sebes-Körös vonalára. Az alakulatot a 127. hadsereg közvetlen gépkocsizó utászdandár törzsének vezetésével felállított és annak parancsnokáról¹⁰⁸ elnevezett Sperrverband¹⁰⁹-Ludwig¹¹⁰ alárendeltségébe helyezték.

102 Schädel a zászlóalj újrafelállításakor a 4. század egyik szakaszparancsnoka lett. 1944–1945 telén tűnt el a budapesti harcokban.

103 Keleti önkéntes (*Ostfreiwillige*) olyan lengyel, szovjet vagy baltikumi ország állampolgára (hadifogoly vagy civil), aki önkéntesen, fizetésért csatlakozott a német haderőhöz.

104 A hadművelet fedőnevét nem sokkal később „Zigeunerbaron” (Cigánybáró) hadműveletre keresztelték át. A hadművelet végrehajtása az október 6-án megindított szovjet támadás miatt értelmetlenné vált.

105 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1566 F000326.

106 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1565 F001184.

107 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1565 F001173-001174.

108 Arno Hugo Max Ludwig (1907–1981) alezredes, Max Heinrich Ludwig (1871–1961) tüzérségi tábornok fia.

109 A Sperrverband (utóvéd, zárókötelék) egy ideiglenesen felállított egység, melynek feladata az ellenséges csapatok előretörésének feltartóztatása volt, hogy időt nyerjenek saját alakulataik számára a biztonságos visszavonuláshoz és új védőállások felvételéhez.

110 A Ludwig záróosztagra a magyar szakirodalom általában tévesen, mint utászalakulatra hivatkozik, annak ellenére, hogy a korabeli dokumentumokban ez az elnevezés sohasem fordul elő. Az alakulat bő kéthetes fennállásának idejéből három részletes állománytábla is rendelkezésre áll, és ezekből egyértelműen kiderül, hogy a 16 napos időszak első kétharmadában az alakulaton belül az utászkatonák aránya a 10%-ot sem érte el, és a fennmaradó egyharmadban sem haladta meg a 30–35%-ot.

Az 593. gyűjtőzászlóalj törzse Csucsára (Ciucea) települt a Sebes-Körös északi partjára a fontos átkelőkhöz: 1. század Rév (Vadu Crișului), 2. század Kissebes (Poieni), 3. század Barátka (Bratca).¹¹¹ Feladatuk a terület biztosítása az Élesd (Aleșd)–Gyalu (Gilău) vonalon és az ellenséges felderítő csapatok előnyomulásának megakadályozása a Nagyvárad (Oradea)–Kolozsvár (Cluj-Napoca) összekötő főúton és a vasútvonal mentén.

Az alakulatokhoz tartozó terepszakaszok október 2-től, az 593. gyűjtőzászlóalj (a 3. század nélkül) alárendeltségében a 6. hadsereg főparancsnokság törzsének riadószásadával: Élesd (Aleșd) nyugat–Körösbarlang (Pestera) nyugat–526-os magassági pont (Körösbarlang 3 km délnyugat)–Kalota (Călățe) dél–útélágazás 642-es magassági pont 2km dél (3km Kalota (Călățe)–683-as magassági pont (Vársonkolyos [Șuncuiș]) 1km nyugat)–Vársonkolyos (Șuncuiș) déli széle (Rév (Vadu Crișului) 5 km dél).¹¹² Az 593/3. század, valamint az 549. hadseregek közvetlen híradóezred riadószásáda, a 127. hadseregek közvetlen utászdandár törzsének közvetlen alárendeltségében; 1078-as magassági pont (Csucs [Ciucea]) 7km délnyugat)– 94-es magassági pont–949-es magassági pont–Sebesvár (Bologa) déli széle–1165-ös magassági pont (Csucs [Ciucea]) 14km délnyugat)–Lunka (Lunca) déli kijárata.¹¹³

A Ludwig záróosztág alakulatainak személyi, fegyverzeti és jármű állománytáblája 1944. október 3-án.¹¹⁴

- A 127. hadsereg közvetlen gépkocsizó utászdandár törzse¹¹⁵
Személyi állománya: 4 tiszt, 13 altiszt, 36 légénységi állományú katona, 2 katonai hivatalnok
Fegyverzet: 31 karabély, 11 pisztoly, 10 géppisztoly
Jármű állománya: 10 személyautó, 19 teherautó, 4 motorkerékpár, 13 parasztszekér, 1 kerékpár
- A 6. hadsereg törzsének riadószásáda
Személyi állománya: 3 tiszt, 13 altiszt, 72 légénységi állományú katona.
Fegyverzet: 70 karabély, 15 pisztoly, 7 géppisztoly, 4 könnyű géppuska
Jármű állománya: 1 személyautó, 5 teherautó, 1 motorkerékpár
- Az 549. hadseregek közvetlen híradóezred riadószásáda
Személyi állománya: 2 tiszt, 15 altiszt, 81 légénységi állományú katona.
Fegyverzet: 84 karabély, 8 pisztoly, 6 géppisztoly, 7 könnyű géppuska
- Az 593. gyűjtőzászlóalj
Személyi állománya: 9 tiszt, 81 altiszt, 343 légénységi állományú katona, 2 katonai hivatalnok
Fegyverzet: 272 karabély, 65 pisztoly, 11 géppisztoly, 4 könnyű géppuska
Jármű állománya: 1 személyautó, 3 teherautó, 13 parasztszekér, 1 kerékpár

111 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1565 F001023.

112 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D323 0077 – 0078.

113 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D323 0078.

114 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D324 0029.

115 Két zászlóalja a Seeler harccsoport alárendeltségében.

- A 77/3 (önjáró) könnyű légvédelmi üteg
Személyi állománya: 2 tiszt, 17 altiszt, 81 legénységi állományú katona
Fegyverzet: 81 karabély, 19 pisztoly, 6 önjáró 2 cm-es légvédelmi gépágyú, 1 önjáró négycsövű 2 cm-es légvédelmi gépágyú
Jármű állománya: 3 személyautó, 6 teherautó, 11 vontató

Személyi állomány összesen: 20 tiszt, 139 altiszt, 613 legénységi állományú katona, 4 katonai hivatalnok.

Fegyverzet összesen: 538 karabély, 118 pisztoly, 44 géppisztoly, 15 könnyű géppuska. 7 önjáró légvédelmi gépágyú.

Jármű állománya összesen: 10 személyautó, 19 teherautó, 4 motorkerékpár, 11 vontató, 13 parasztszekér, 1 kerékpár.

Október 4-e és 5-e eseménytelenül telt a záróosztág sávjában. Október 6-án csak egy kisebb felderítő vállalkozást észleltek Kiskopács (Copăcel) térségében, de összecsapásra nem került sor.¹¹⁶

Október 9-én a záróosztág alakulatai megszállták Borostelket (Borşa) és Telkesdet (Tilecuş).¹¹⁷

Október 10-én a zászlóalj új állomáshelye Telkesd (Tilecuş).

Október 12-én hajnalban az alakulat mezőtelegdi (Tileagd) állásait nehézfegyverekkel és három harckocsival támogatott ezred erejű gyalogsági támadás érte, mely kivetette állásaiból a védőket. A Sebes-Körös túlsó partjára hátráló védők Pusztaiújlaknál lezárták az utat a 77/3. (önjáró) könnyű légvédelmi üteg, valamint a zárókötelék gyalogos és utász erőivel. A németek egy T-34 harckocsit páncélöklökkel kilőttek.¹¹⁸ Pusztaiújlakot a szovjet csapatok még aznap elfoglalták, de az északra vezető hágó továbbra is német kézen maradt.¹¹⁹ Az elmúlt két nap során a záróosztág 6 katonája tűnt el a harcokban.¹²⁰

Október 13-án a 6. hadsereg főparancsnoksága elrendelte, hogy Érmihályfalván (Valea Lui Mihai) az 593. gyűjtőzászlóalj különböző helyekről beérkező katonái számára egy fogadóponthoz, és a zászlóalj állományából egy új területvédelmi és egy új biztonsági zászlóaljat kell felállítani. Az új alakulatok felállítása körüli teendőkkal az 593. gyűjtőzászlóalj parancsnokát, Stengel alezredest bízták meg.¹²¹ Ezt a rendelkezést azonban nem lehetett végrehajtani, mert a zászlóalj folyamatosan harcban állt. Továbbá utasították a Ludwig záróosztágot, hogy az alárendeltségébe tartozó, minden rendfokozatú utászkatonát vissza kell helyezni eredeti egységébe.¹²² Ez azt jelentette, hogy a 127. hadseregközvetlen gépkocsizó utászdandár törzsének további saját katonáit kellett átengednie a mellette harcoló Seeler harccsoport részére,

116 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D324 0103.

117 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D324 0158.

118 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D323 00217.

119 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: T314 R1567 F001260.

120 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D324 0192.

121 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322 0041és 0209.

122 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D324 0302.

melynek alárendeltségében volt már október eleje óta a dandár két saját utászszázlójával. Az aznapi harcokban a Ludwig záróosztag 3 tisztje megsebesült.¹²³ A LXXII. hadtest által 13-án kiadott parancs értelmében a záróosztag feladata volt a Nagyvárad (Oradea)–Kolozsvár (Cluj-Napoca) közötti főút lezárása Élesdtől (Aleşd) keletre, valamint lezárni a hágók bejáratát Élesdnél (Aleşd), és Alsólugosnál (Lugasu de Jos), továbbá az Élesd (Aleşd)–Szilágysomlyó (Şimleu Silvaniei) útvonal lezárása.¹²⁴

Október 14-én a Ludwig záróosztag alárendelt alakulatai:¹²⁵

- 127. hadseregközvetlen gépkocsizó utász dandár törzse
- 593. gyűjtőzászlóalj, létszáma 522 fő
- 24/8. (önjáró) légvédelmi üteg, létszáma 120 fő
- 24/8. (önjáró) légvédelmi üteg, fegyverzete 4 db 8,8 cm-es légvédelmi löveg.

A záróosztag mozgékonyasága: fogatolt részek 50%, motorizált részek 70%. Harcértéke: védelemre korlátozottan alkalmas. A fent említett német alakulatok mellett a záróosztag alárendeltségébe tartozott még a magyar 61. határvadász kerékpáros század is.

Október 15-én az alakulat „egész nap adázul küzdött”. Köröspesztési (Peştiş) állásait tüzéséggel és harckocsikkal támogatott zászlóalj erejű gyalogsági támadás érte. Az alakulat katonái egy harckocsit kilőttek, egyet pedig mozgásképtelenné tettek, valamint több páncéltörő ágyút megsemmisítettek. A Ludwig záróosztag ennek ellenére meghátrálni kényszerült, új állásait a 657-es és 706-os magaslaton (Feketehegy) vette fel.¹²⁶ A hadtest rendelkezése értelmében az alakulatot a hágóút mentén úgy kellett hátravonni, hogy az ellenség előretörését tovább késleltessék, de magát a harccsoportot ne érjék további veszteségek, s ne vágják el a főerőktől.¹²⁷ Késő délután a szovjet csapatok nyugatról megkerülték a két magaslatot, így a záróosztag a feketeerdői (Pădurea Neagră) üveggyár két oldalán kiépített állásokba volt kénytelen visszavonulni. A harcokban az 593. gyűjtőzászlóalj parancsnoka, Stengel alezredez és a segédtiszt, dr. Stork hadnagy is megsebesült.¹²⁸

Október 16-án az alakulatot a szomszédos Seeler harccsoporttal együtt a napok óta folyamatosan támadó ellenség új védelmi állásokba vetette vissza, melyek a Szentlázár (Sânlazăr)–Micske (Mişca)–Cséhtelek (Ciutelec)–Sebesújfalú (Bistra) vonalon húzódtak.¹²⁹

A Ludwig záróosztag alárendelt alakulatai, azok létszáma és fegyverzete október 16-án:¹³⁰

- 127. hadseregközvetlen gépkocsizó utász dandár törzse
Személyi állománya: 4 tiszt, 13 altiszt, 29 legénységi állományú katona,
2 katonai hivatalnok

123 Kriegstagebuch des Heeresgruppe A. NARA T311 R159 F7209995.

124 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: T314 R1566 F000090.

125 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322 0062.

126 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D323 0268.

127 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322 0098.

128 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: T314 R1567 F001250 – F001251.

129 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322 0132.

130 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: T314 R1566 F000758.

- 506. építő utászzászlóalj
Személyi állománya: 3 tiszt, 8 altiszt, 48 legénységi állományú katona
 - 127. utászs század¹³¹
Személyi állománya: 1 tiszt, 7 altiszt, 53 legénységi állományú katona
 - 593. gyűjtőzászlóalj
Személyi állománya: 11 tiszt, 96 altiszt, 364 legénységi állományú katona, 1 katonai hivatalnok
- Fegyverzete: 4db könnyű géppuska
- 24/8. (önjáró) légvédelmi üteg 1. szakasza, fegyverzete 3 db 2 cm-es légvédelmi gépágyú.

Október 17-én a LXXII. hadtest a Ludwig záróosztágot feloszlatta. Az 593. gyűjtőzászlóaljnak Tasnádra kellett vonulnia.¹³²

Magyarország

Október 18-án a 6. hadsereg főparancsnoksága elrendelte a zászlóalj harcokból történő kivonását és az 593. mögöttes parancsnokság Mezőkövesdre települt főhadiszállására történő átszállítását, hogy az alakulatot átszervezzék, és állományát felfrissítő kiképzésben részesítsék.¹³³ Az alakulat veszteségei az október 1. és 17. közötti időszakban a következők voltak: megsebesült, meghalt vagy eltűnt 3 tiszt, 28 altiszt, 186 legénységi állományú katona. Az eltűntek között volt három katona a 2. század (volt 318. területvédelmi zászlóalj) állományából.

Október 20-án Mezőkövesden a zászlóalj állománya mindössze 6 tiszt, 1 egészségügyi tiszt, 2 katonai hivatalnok, 53 altiszt és 157 legénységi állományú katona volt. Ezen kívül sikerült még összegyűjteni más alakulatoktól elszakadt katonákat, köztük 2 tisztet, 67 altisztet és 231 legénységi állományú katonát. A hadtest kérésére az újjászervezés és kiképzés után az alakulatot mint riadóegységet azonnal ismét harcba kellett vetni.¹³⁴

Október 25-én az 593. gyűjtőzászlóalj mintegy 600 fős állományából újra felállították a 318. területvédelmi zászlóaljat 400 fővel, valamint a 465. biztonsági zászlóaljat 200 fővel. Az új zászlóaljak így magukba foglalták a román hadszíntéren szétvert 552.¹³⁵ és 742.¹³⁶ területvédelmi, valamint az 522. biztonsági zászlóaljak maradványait is.¹³⁷ A két alakulat továbbra is az 593. mögöttes parancsnokság alakulataihoz tartozott, de azonnali hatállyal a LXXII. hadtest alá rendelték, melyet megbíztak a két

131 Minden bizonnyal elírás történhetett, mert ilyen alakulat nem volt a szárazföldi haderőben. Valószínűleg a 127. hadsereggközvetlen gépkocsizó utászdandár egyik századról lehet szó, csak feltehetőleg lemaradt a század hadrendi száma.

132 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1566 F000673.

133 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322 0206.

134 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322 0208.

135 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit überwiegend arabischen Nummern. Band 29: BArch. RH 15/2974: 33., 37–41.

136 Einheiten der Sicherungstruppe und Landeschützen mit überwiegend arabischen Nummern. Band 29: BArch. RH 15/2982: 338.

137 II/100985 g.v. 7.12.44. Másolata a szerző birtokában.

alakulat további kiképzésével. Az október 20-án kelt parancssal szemben mindkét alakulatot a mögöttes területek biztosítására jelölték ki.¹³⁸

A 318. területvédelmi zászlóalj élére az augusztusi harcokban eltűnt Schlenkrich alezredes helyére az 593. gyűjtőzászlóalj addigi parancsnokát, Stengel alezredest nevezték ki. Rudolf Stengel 1894. október 6-án született Drezdában. Apja hivatásos katona, ezredes, aki a 89. gyalogdandár parancsnokaként 1917-ben esett el Franciaországban. Alsóbb iskoláit Drezdában és Chemnitzben végezte, részben magántanulóként. 1908-ban felvételt nyert a Száz Királyi Kadét Hadtestbe, majd annak elvégzése után, 1911-ben továbbtanult a Döbelni Mezőgazdasági Főiskolán. 1914 augusztusában kezdte meg egyéves önkéntesi szolgálatát a tűzérségnél. Az első világháború alatt számos tűzér és gyalogsági alakulatnál szolgált Franciaországban és Ukrajnában. 1916-ban tisztjelölti, majd 1917-ben szakaszparancsnoki tanfolyamra vezényelték. 1917. április 16-án tartalékos hadnagyi kinevezést kapott. A háború alatt elnyerte a II. osztályú Vaskereszt, valamint a Szász Albrecht Rend Lovagkeresztjének a II. osztályát a kardokkal kitüntetések. A háború után a bankszektorban helyezkedett el, majd az államigazgatásban dolgozott, mint segédjegyző. 1933 októberében visszatért a katonai pályára, és tartalékos hadnagyként a Löbäui Katonai Kerületi Parancsnokságon kapott beosztást. Kiváló katonai hivatalnok vált belőle. 1935-ben egy rendfokozat átugrásával tartalékos századossá léptették elő, és a Löbäui Hadkiegészítő Iroda segédtsíjtje lett. 1938. december 15-től hivatásos állományba helyezték át. 1939-ben a Löbäui Katonai Nyilvántartó Hivatal vezetőjének nevezték ki, és még ez év június 1-től őrnaggyá léptették elő. 1942. április 20-án, addigi katonai szolgálatának elismeréséül a II. osztályú Háborús Érdemkereszt a kardokkal kitüntetést adományozták számára. 1943. április 1-én alezredessé léptették elő. 1944. március 1-jei jellemzésében előljárói így írtak róla: „Kifogástalan jellem, nyugodt és visszafogott, nem túl közvetlen személyiség, ötvözi a német katonai erényeket a nemzetiszocializmus eszméivel, és mindkettőt képes átadni másoknak. Rendkívül bajtársias. A hadkiegészítés rendszerében különösen tapasztalt és nagy érdemekkel rendelkező tiszt, aki független katonai nyilvántartási tisztként vezeti hivatalát. Igazi szervezőtehetség. Szellemileg átlagos, fizikailag jó képességű, bár nem túl mozgékony. Pozícióját jól betölti. A jól megérdemelt alezredesi előléptetés új lendületet adott neki...”

Annak ellenére, hogy nem végzett zászlóaljparancsnoki tanfolyamot, a fronton szolgáló alakulatoknál egyre nyomasztóbbá váló tiszthiány miatt 1944. június 25-én a Dél-Ukrajna Hadseregcsoporthoz vezényelték, hogy területvédelmi, illetve biztonsági zászlóaljnál vezetési gyakorlatot szerezzen. A következő három hónapos időszakról semmilyen információval nem rendelkezünk, a hadseregcsoporthoz végzett tevékenysége és beosztása ismeretlen. Szeptember 10-én nevezik ki az 593. mögöttes parancsnokság I. gyűjtőzászlóaljának parancsnoki posztjára.¹³⁹

Október 26-án (a kiképzés idejére) a zászlóaljat azonnali hatállyal a Schmidt hadtestcsoport¹⁴⁰ alárendeltségébe helyezték, de továbbra is az 593. mögöttes parancsnokság alakulataihoz tartozott. A kiképzés ideje alatt a zászlóaljat a hadtestcsoport és

138 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armeekorps Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D341 0130 és 0138.

139 Stengel, Rudolf Kurt Hermann. BArch. PERS 6/12336.

140 Korpsgruppe Schmidt, LXXII. Hadtest.

a 76. gyaloghadosztály őrzési feladatokra alkalmazhatta, de ez nem mehetett a kiképzés rovására.¹⁴¹

Október 27-én a 318. területvédelmi zászlóalj századainak új szálláskörletei Mezőtárkány, Nagyfüged és Tarnaméra voltak.¹⁴²

Október 28-án az alakulat megkezdte a kéthetes kiképzést. Október 28-án, valamint november 4-én és 5-én számos kitüntetést adományoztak a zászlóalj tagjainak. Az alakulat új parancsnoka, Stengel alezredes és Willy Gergs főtörzsőrmester megkapta a II. osztályú Vaskereszt 1939-es ismétlőpántját. A zászlóalj egyik tisztjének, dr. Wilhelm Stork hadnagynak¹⁴³ és Emil Reith tizedesnek az I. osztályú Vaskeresztet, további három tisztnek, egy altisztnek és három légénységi állományú katonának, akik a régi 318. zászlóalj tagjaiként az 593. gyűjtőzászlóalj keretében vettek részt a iași-kisinyovi szovjet offenzíva elhárító harcaiban, valamint az erdélyi harcokban, a II. osztályú Vaskeresztet adományozták.¹⁴⁴

November 5-én a LXXII. hadtest új védelmi vonal kiépítésébe kezdett a Jászberény dél–Jászapáti dél–Jászkisér dél–Tiszaróff vonalon. A 318. területvédelmi zászlóaljat és a 465. biztonsági zászlóaljat – azok kiképzésének részeként – felvonultatták a területen. A két alakulat feladata volt többek között az érintett területek biztosítása, a civil lakosság kitelepítésének lebonyolítása, valamint a hadifoglyok kísérése és felügyelete.¹⁴⁵

November 10-én, a kiképzés végén a zászlóaljat a szorongatott helyzetben lévő magyar fővárosba szállították, és az alakulatot visszahelyezték az 593. mögöttes parancsnokság alárendeltségébe.¹⁴⁶

A zászlóalj budapesti tevékenységéről az elsődleges források hiányában alig állnak rendelkezésre adatok. Az alakulatot jellegénél fogva először biztonsági feladatokra alkalmazták, majd legkésőbb december végétől szakaszonként kerültek első vonalbeli bevetésre.

A 318/4. század egyik szakaszának (Arthur Schädler¹⁴⁷ hadnagy szakaszparancsnok vezetésével) volt a feladata a Margit-híd épen maradt¹⁴⁸ Buda–Margit-sziget közötti szakaszának a védelme és az esetleges robbantási parancs végrehajtása.

141 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1566 F000420.

142 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1566 F000364, F000408, F000420.

143 Wilhelm Stork 1901. július 7-én született Waldalgesheimben. 1924-ben szerzett politikatudományi diplomát a Tübingeni Egyetemen. Az alakulat 2. századának szakaszparancsnoka, majd annak megsemmisülése után az 593. mögöttes parancsnokság I. gyűjtő zászlóaljának segéd tisztje lett. A zászlóalj 1944. októberi újjraalakulása után áthelyezték az alakulattól. 1945. január 29-én esett el a lengyelországi Stare Kurowóban. A zászlóalj legtöbb kitüntetést elnyert tisztje volt, kitüntetései: I. és II. osztályú Vaskereszt, II. osztályú Háborús Érdemkereszt a kardokkal, Fekete Sebesülési Jelvény. Furcsa érdekesség az alakulattal kapcsolatban, hogy sem őt, sem az alakulat többi szakasz- vagy századparancsnokát nem léptették elő a háború folyamán.

144 Der Befehlshaber Krim, Der Befehlshaber Westtaurien, General-Kommando LXXII. Armeekorps zur besonderer Verwendung BArch. RH 7/2323: 278–280, 288, 296–298, 314. Verleihungsliste Nr. 335, Nr. 336, Nr. 334, Nr. 346, Nr. 347, Nr. 345.

145 Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps. NARA T314 R1566 F001098.

146 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armees Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D345 0318.

147 Az eredeti dokumentumban a hadnagy nevét tévesen Schädler-nek írták.

148 A híd, Margit-sziget és Pest közötti szakasza november 4-én egy véletlenül bekövetkező robbanás következtében a Dunába omlott.

A század tagjai közül Schädel hadnagy, valamint 9 altiszt és 31 legénységi állományú katona felelt a híd őrzéséért, mely feladat magába foglalta a forgalom ellenőrzését és a szabotázs elleni védelmet. A robbantó egységet Spindler őrmester vezette, alárendeltségébe 2 altiszt és 12 legénységi állományú katona tartozott.¹⁴⁹

November 19-én a zászlóaljat áthelyezték a budapesti német harcparancsnokság (*Kampfkommandant Budapest*) alárendeltségébe.¹⁵⁰

Az alakulat utoljára november 30-án és december 2-án tűnik fel az 593. mögöttes parancsnokság egységeit részletező dokumentumokban, mint a Budapest harcparancsnokságnak alárendelt alakulat.¹⁵¹

December 7-től a 318/4. század egy másik, 50 fős szakaszának Georg Johann Kistner (1899–1945) hadnagy szakaszparancsnok vezetésével a német Budapesti Helyőrség Parancsnokság (*Standort-Kommandantur Budapest*) vezetőjének, Heinrich Remlinger¹⁵² (1882–1946) vezérőrnagynak a védelme és a helyőrség parancsnokságnak otthont adó Astoria szálló (V. kerület, Kossuth Lajos utca 19–21) épületének az őrzése lett a feladata.¹⁵³

December végén, feltehetőleg 23-a és 26-a között a zászlóaljtorzs katonái egy SS-alakulattal együtt részt vettek a XI. kerületben a Keserűvíztelep és Péter-hegy (145-ös magassági pont) között húzódó vasúti töltés mögötti állásokból meginduló támadásban, melynek célja a szovjet csapatok visszaszorítása volt Budapest közigazgatási határán túlra. Az aknavető és tüzérségi tűzzel támogatott támadás gyorsan teret nyert a Horthy Miklós út (ma Ady Endre út) irányában. A németek kezére került a Péter-hegy (145-ös magassági pont) és a Pacsirta-hegy (154-es magassági pont). A siker azonban rövid életűnek bizonyult. A szovjet 23. lövészhadtest csapatai december 27-én ismét, de most már végleg elfoglalták a területet.¹⁵⁴

149 Unterlagen der Ia-Abteilung der Armeegruppe Fretter-Pico. CAMO F500 O12472 D380 0028. A 169/44 számú 6 oldalas, dátum és aláírás nélküli iratanyag szövegből csak arra lehet következtetni, hogy az november 10-e után íródott. A dokumentumot először Ungváry Krisztián, Meruk József: *Budapest hídjai a város ostromában* című tanulmányukban publikálták. A szerzők, tanulmányukban a 318/4. területvédelmi századnak csak a hadrendszámát adják meg, csapatnemét nem (csupán szolgálati feladatát), annak ellenére, hogy az eredeti dokumentumban az is szerepel, továbbá tévesen adják meg az alakulat robbantásért felelős szakaszának a létszámát és ezzel összefüggésben tévesen állítják azt, hogy a 651. utászzászlóalj katonái alkották a robbantó egységet. Ez az alakulat semmilyen feladatot sem látott el a Margit-híddal kapcsolatban. A 651. utászzászlóalj négy másik híd őrzési és robbantási feladataiért felelt. Tóth Ferenc: *A Margit híd nyolcvanhat napja* című, 2024-ben megjelent könyvének 97. oldalán, az Ungváry, Meruk szerzőpáros tanulmányára hivatkozva szintén tévesen közli ugyanezen adatokat, illetve tényként állítja, hogy ezek az alakulatok kísérelték meg felrobbantani a hidat január 28-án. Ezt azonban semmilyen korabeli dokumentum sem támasztja alá, és a hivatkozott tanulmány sem állít ilyet.

150 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armeekorps Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D371 0150 és 0159.

151 Unterlagen der Ia-Abteilung des Armeekorps Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D373 0209 és 0270.

152 Remlinger 1944. december 7-én vette át a helyőrség parancsnokság vezetését. CAMO F500 12472 D380 0128.

153 Otto Weckmann tizedes hadifogoly kihallgatási jegyzőkönyve (másolata a szerző birtokában).

154 Hingyi 2018, 376 és 404; Hingyi 2020, 284, Nevenkin 2019, 611., valamint a szerző 2012. 07. 18-án a XI. kerület Ütköző sorban történt adatgyűjtése alapján.

1945. január 9-én a 318/4. század Kistner¹⁵⁵ hadnagy által vezetett 50 fős szakaszát a budapesti német helyőrségparancsnokság őrzés-védelmi feladatai alól felmentették, és a Kerepesi úti temetőhöz vezényelték az itt küzdő 271. népi gránátos hadosztály 977. és 978. gránátos ezredéből verbuvált 100 fős harccsoport megsegítésére. A szakasz fegyverzete mindössze karabélyokból és egy nehézgéppuskából állt. Bevetésüket a 10. rohamtüzér osztály egy Zrínyi II rohamtarackja támogatta.¹⁵⁶ A temetőben a németek a sírkövekből fedezékeket építettek, a Deák és Kossuth mauzóleumokat kiserődökké, a kriptákat géppuskafészekké alakították. A temető területét, helyenként véres közelharcban védelmezve, január 13-áig tudták megtartani.¹⁵⁷

A továbbiakban az alakulat hadrendi száma egyetlen táviratban vagy jelentésben sem fordul elő, csupán egy 1945. február 26-án kelt kitüntetés-adományozási listában szerepel a zászlóalj 1. századának egyik katonája, a 43 éves August Prescha, aki minden bizonnyal egy Budapesten végrehajtott bátor harci cselekedetért a II. osztályú Vaskereszt kitüntetésben részesült.¹⁵⁸ A zászlóalj 1944/45 telén a budapesti harcokban egy másik területvédelmi alakulattal, a Theodor Dienstl (1905–1945) főhadnagy által vezetett 885/1. területvédelmi századdal¹⁵⁹ együtt megsemmisült. Budapesten a zászlóalj katonái közül a mai napig 6 tisztet, köztük az alakulat parancsnokát, Stengel alezredest, továbbá 36 altisztet és 135 legénységi állományú katonát tartanak nyilván eltűntként. Egy katonáról tudunk, aki még az ostromgyűrű bezárulása előtt egy sebesült transzporttal kijutott Budapestről, de végül 1944 decemberében egy kórházvonaton belehalt az ostrom alatt szerzett sérülésébe. A február 11-én meginduló kitörésből a zászlóaljból mindössze egy katonának, Paul Andreas Metz tizedesnek

155 Georg Johann Kistner hadnagy a müncheni vöröskereszt által 1957-ben kiadott, a zászlóalj eltűntjeit listázó kiadványban, mint 1944 decemberében eltűnt személy szerepel. A Kerepesi temetőben fogságba eső Weckmann tizedes tanúvallomása szerint viszont 1945. január 11-én még biztosan életben volt.

156 Otto Weckmann tizedes hadifogoly kihallgatási jegyzőkönyve (másolata a szerző birtokában). A rohamtarack bevetését szintén alátámasztja Kerekes 2018, 57.

157 Mihályi 2014, 90–91.

158 13. Panzer-Division, 13. Panzer-Division Feldherrnhalle. BArch. RH 7/2148: 810. o. Verleihungsliste Nr.37 Tekintettel a német haderő kitüntetés adományozási rendjére, valamint a szokásos időre mely, a cselekedet, a felterjesztés és az odaítélés között eltelik, a harccselekmény csak Budapesten történhetett.

159 A 885. területvédelmi zászlóalj 1944 augusztusában, Romániában megsemmisült. 1944 októberében Magyarországon újrászervezték a zászlóalj egykori 2. századából, valamint több mint egy tucat Romániában megsemmisült területvédelmi, biztonsági és egyéb alakulatok tagjaiból. Unterlagen der Ia-Abteilung des Befehlshabers des rückwärtigen Operationsgebiets Süd. CAMO F 500 O 12469 D 59 0183–0185, valamint Unterlagen der Ia-Abteilung des Befehlshabers des rückwärtigen Operationsgebiets Süd. CAMO F 500 O 12469 D 58 0013. és 0022, továbbá Deutsches Rotes Kreuz Suchdienst: Vermisstenbildliste, Band: FF 708–709.

sikerült elérnie a német vonalakat. Mint a szárazföldi haderő¹⁶⁰ minden sikeresen kitört olyan katonája, aki nem rendelkezett a Vaskereszt I. vagy II. osztályú kitüntetésével, őt is elismerésben részesítették. Részére 1945. február 26-án a II. osztályú vaskeresztet adományozták.¹⁶¹ 1945. március 15-én a 318. területvédelmi zászlóaljat véglegesen törölték a hadrendből.¹⁶²

FELHASZNÁLT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Bundesarchiv (BArch), Freiburg / Németország

Armeeoberkommando 6 BArch. RH 7/1680

13. Panzer-Division, 13. Panzer-Division Feldherrnhalle. BArch. RH 7/2148

Der Befehlshaber Krim, Der Befehlshaber Westtaurien, General-Kommando LXXII. Armeekorps zur besonderer Verwendung. BArch. RH 7/2323

Armeeoberkommando 6 Verleihung als Armee-Abteilung Hollidt, Armeegruppe Fretter-Pico, Kampfgruppe von Scotti, Armeegruppe Balck. BArch. RH 7/2382

Wehrmachtbefehlshaber Ukraine. BArch. RH 7/2430

Einheiten der Sicherungstruppe und Landesschützen mit überwiegend arabischen Nummern Band 11: RH 15/2964

Einheiten der Sicherungstruppe und Landesschützen mit überwiegend arabischen Nummern. Band 21: BArch. RH 15/2974

Einheiten der Sicherungstruppe und Landesschützen mit überwiegend arabischen Nummern. Band 29: BArch. RH 15/2982

Einheiten der Sicherungstruppe und Landesschützen mit römischen Nummern. Band 1: BArch. RH 15/2997

Luftschutzmäßnahmen. – Vorbereitungen gegen feindliche Fallschirmjäger und Luftlandetruppen Bewachungs- und Sicherungsmaßnahmen sowie Zusammenarbeit zwischen Heer und Luftwaffe: Geheimsachen. RH 53-7/236a és RH 53-7/236b

Schlenkrich, Johannes Emil. BArch. S 566/056

Stengel, Rudolf Kurt Hermann. BArch. PERS 6/12336

160 A téma hazai szakirodalmában (Ungváry 2019, 19.) szereplő adatokat kiegészítve, meg kell jegyeznünk, hogy a szárazföldi haderő minden, a kitörés során ájtutott katonája – kifejezetten a sikeresen végrehajtott kitörésért – (ha még korábban nem ítélték, oda számára), megkapta a Vaskereszt I. vagy II. osztályát. Aki nem rendelkezett vele az a II. osztályt, akinek ezt a fokozatot már korábban odaítéltek azok számára a kitüntetés I. osztályát adományozták. A kitörést követően a szárazföldi haderő 13 különböző alakulatából összesen 20 altisztnek és 21 legénységi állományú katonának, valamint a „Feldherrnhalle” hadseregközvetlen légvédelmi tüzérosztály két tisztjének, név szerint Hans Küssner és Heinz Kortz hadnagyoknak az I. osztályú Vaskeresztet, további 14 altisztnek és 56 legénységi állományú katonának pedig a II. osztályú Vaskeresztet adományozták. Armeeoberkommando 6 Verleihung als Armee-Abteilung Hollidt, Armeegruppe Fretter-Pico, Kampfgruppe von Scotti, Armeegruppe Balck. BArch RH 7/2382: 1744–1748., Verleihungsliste Nr.111. (Rückkämpfer), 1756–1758., Verleihungsliste Nr. 41. (Rückkämpfer), 1766., Verleihungsliste Nr. 115. (Rückkämpfer), 1766., Verleihungsliste Nr. 118. (Rückkämpfer), 1798., Verleihungsliste Nr. 42. (Rückkämpfer), 1804., Verleihungsliste Nr. 45. (Rückkämpfer).

161 Armeeoberkommando 6 Verleihung als Armee-Abteilung Hollidt, Armeegruppe Fretter-Pico, Kampfgruppe von Scotti, Armeegruppe Balck. BArch RH 7/2382: 1744., Verleihungsliste Nr.115. (Rückkämpfer).

162 Kriegstagebuch des Oberkommando des Heeres. II/61127 g.v. 15.3.45 NARA T78 R408 F6377242.

National Archives and Records Administration (NARA), Washington D.C. / Amerikai Egyesült Államok

Kriegsgliederung des Ersatzheer Stand: Okt.1940 NARA T78 R403
Kriegstagebuch des Oberkommando des Heeres: NARA T78 R408
Kriegsgliederung des Ersatzheeres, Stand: Dez. 1943. NARA T78 R411
Kriegstagebuch des Oberkommando des Heeres: NARA T78 R864
Kriegstagebuch des Heeresgruppe A: NARA T311 R158
Kriegstagebuch des Heeresgruppe A: NARA T311 R159
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1469
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1483
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1492
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1493
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1497
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1499
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1501
Kriegstagebuch des Armee Oberkommando 6: NARA T312 R1505
Kriegstagebuch des LXIV. Armee-Korps: NARA T314 R1056
Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: NARA T314 R1562
Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: NARA T314 R1564
Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: NARA T314 R1565
Kriegstagebuch des LXXII.z.b.V Armee-Korps: NARA T314 R1566
Militairbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1941: T-501 R-214
Militairbefehlshaber im Generalgouvernement, Ia 1942: T-501 R-215

Centralnij Arhiv Minyisztversztva Oboroni Rosszijszkoi Fegyveracii (CAMO), Podolszk / Oroszország

Unterlagen der Ia-Abteilung des Befehlshabers des rückwärtigen Operationsgebiets Süd.
CAMO F500 O12469 D58

Unterlagen der Ia-Abteilung des Befehlshabers des rückwärtigen Operationsgebiets Süd.
AMO F500 O12469 D59

Unterlagen der Ia-Abteilung der Heeresgruppe A. CAMO F500 O12469 D189

Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D322

Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D323

Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D324

Unterlagen der Ia-Abteilung des Armee Oberkommando 6. CAMO F500 O12472 D371

Unterlagen der Ia-Abteilung der Armeegruppe Fretter-Pico. CAMO F500 O12472 D380

Heeres-Verordnungsblatt. CAMO F500 O12474 D124

FELHASZNÁLT IRODALOM

Deutsches Rotes Kreuz Suchdienst: Vermisstenbildliste, Band: FE, München: 1957.

Deutsches Rotes Kreuz Suchdienst: Vermisstenbildliste, Band: FF, München: 1957.

Hingyi László 2018. *Budapest ostroma 1944–45.* Budapest: Etalon.

Hingyi László 2020. *Budapest ostroma 1944–45.* III. Budapest: Etalon.

Hinze, Rolf 2009. *Crucible of Combat: Germany's Defensive Battles in the Ukraine 1943–44.* Solihull: Helion & Company Limited.

Kerekes András 2018. „Szigetvári Zrínyik” Budapest védelmében. A 10. rohamtüzér osztály harcai a magyar fővárosban és annak térségében 1944 decemberétől 1945 februárjáig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 131 (1): 42–70.

- Megargee, P. Geoffrey 2009. *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933–1945*. Bloomington: Indiana University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt16gzb17>
- Mihályi Balázs 2014. *Budapest ostromkalauz 1944–1945*. Budapest: Underground Kiadó.
- Nevenkin, Kamen 2019. *A Budapest erőd. 1–2*. Budapest: Peko Publishing.
- Niehorster, Leo W. G. 2006. *German World War II organizational series Volume 1/II-1. 1 st and 2 nd Welle Army Infantry Divisions (1 September 1939)*. Crownhill: The Military Press.
- Niehorster, Leo W. G. 2010. *German World War II organizational series Volume 3/V. Military Government, Security, and Provost Marshal Forces; Prisoner-of-War Administration*. Crownhill: The Military Press.
- Stopper, Sebastian 2012. *Das Brjansker Gebiet unter der Besatzungsherrschaft der Wehrmacht 1941 bis 1943*. Selbstverlag.
- Tessin, Georg 1988. *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939–1945. Band 1–13. Osnabrück: Die Waffengattungen - Gesamtübersicht*, Biblio Verlag.
- Tóth Ferenc 2024. *A Margit híd nyolcvanhat napja. Pest, 1944. november 4. – Buda, 1945. január 29*. Budapest: magánkiadás.
- Ungváry Krisztián 2019. *Hősök? A budapesti csata német katonai elitje*. Budapest: Jaffa Kiadó.
- Ungváry Krisztián, Meruk József 2019. Budapest hídjai a város ostromában. *archívNET XX századi történeti források*, 19 (1).

FOLYÓIRATOK

After the Battle

Hadtörténelmi Közlemények

Waffen-Revue